

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Ärikorralduse instituut

Sirly Rogatkin

**TALTECH'I NAISTUDENGITE KIIRMOE TARBIMINE JA
NENDE TEADLIKKUS KIIRMOE NEGATIIVSEST MÕJUST
KESKKONNALE**

Bakalaureusetöö

Õppekava TABB, peeriala turundus

Juhendaja: Kristel Kaljund, PhD

Tallinn 2021

Deklareerin, et olen koostanud lõputöö iseseisvalt ja olen viidanud kõikidele töö koostamisel kasutatud teiste autorite töödele, olulistele seisukohtadele ja andmetele, ning ei ole esitanud sama tööd varasemalt ainepunktide saamiseks. Töö pikkuseks on 14021 sõna sissejuhatuses kuni kokkuvõtte lõpuni.

Sirly Rogatkin .....

(allkiri, kuupäev)

Üliõpilase kood: 185230TABB

Üliõpilase e-posti aadress: rogatkinsirly@gmail.com

Juhendaja: Kristel Kaljund

Töö vastab kehtivatele nõuetele

.....

(allkiri, kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees: /lisatakse ainult lõputöö puhul/

Lubatud kaitsmisele

.....

(nimi, allkiri, kuupäev)

SISUKORD

LÜHIKOKKUVÕTE	4
SISSEJUHATUS	5
1. TEOORIA.....	6
1.1. Kiirmoe tarbijate käitumine.....	6
1.2. Tarneahelad	8
1.3. Kiirmoe mõju keskkonnale.....	10
1.3.1. Kiirmoe mõju veekogudele ja veeringlusele	12
1.3.2. Kiirmoe mõju õhu kvaliteedile	13
1.3.3. Kiirmoe tootmise mõju loomadele	15
1.4. Kiirmoe tehaste tööliste töötingimused	16
1.4.1. Tekstiilitehaste ohtlikkus.....	17
1.4.2. Terviseriskid	18
1.4.3. Lapstööjõud	19
1.4.4. Rana Plaza	20
2. EMPIIRILINE OSA	22
2.1. Metoodika.....	22
2.2. Analüüs.....	24
2.2.1. TalTech'i naistudengite käitumine kiirmoodi ostes ning seda kasutades.....	24
2.2.2. Mis mõjutab TalTech'i naistudengeid kiirmoe ostmisel?	25
2.2.3. Teadlikkus kiirmoe keskkonnamõjust	29
2.2.4. Teadlikkus kiirmoe poolt tekitatava negatiivse mõju potentsiaalselt vähendamisest ...	32
2.2.5. Kiirmoodi tooteva tööjõu olukord naistudengite kui kiirmoe tarbijate arvates.....	36
2.3 Uuringu tulemused	40
2.3.1. Milline on TalTech'i naistudengite käitumine kiirmoodi ostes ning tarbides?.....	40
2.3.2. Millised on TalTech'i naistudengite teadlikkus keskkonna kahju osas, mida kiirmood tekitab?	41
2.3.3. Kui teadlikud on TalTech'i naistudengid kiirmoe tööjõu tingimuste osas?.....	43
KOKKUVÕTE	45
SUMMARY	47
KASUTATUD ALLIKATE LOETELU	49
LISAD	53
Lisa 1. Intervjuu kava	53
Lisa 2. Transkriptsioon	56
Lisa 3. Lihtlitsents	57

LÜHIKOKKUVÕTE

Taltech'i naistudengid on vägagi teadlikud kiirmoe tootmise negatiivsetest mõjudest. Teadmisi on neil nii tootjamaade töötajate töötingimuste kui ka keskkonna mõjude kohta. Uurimuse põhjal võib väita, et need teadmised ei mõjuta siiski Taltech'i naistudengite kiirmoe tarbimist, mis on kooskõlas mujal läbi viidud uurimustega (nt Rønholt, Overgaard 2020). Nimelt tajutakse, et hetkel ei oleks nagu võimalik kiirmoe poolt tekitatavaid keskkonnaprobleeme lahendada, ning loodetakse, et keegi kuskil kunagi võtab selle probleemi esile. Samas tunnetakse, et kiirmoe tarbimise vähendamine oleks üks efektiivne viis, kuidas tootjaid eetilise tootmise poole suunata.

Mis puutub TalTech'i naistudengite ostukäitumisse, siis see on neil juhitud nii sihipärase tarbimise kui ka impulsiivse tarbimise soovist. Kampaaniad, erinevad allahindlused, igavus, need tegurid tekitavad isu impulsiivset ostu sooritada. Uuringust tuleb välja ka huvitav asjaolu – kurdetakse, et väike eelarve ei luba keskkonnasõbralikke tooteid tarbida, siiski on kodus riidekapid pungil riideid täis. Kiirmoe riideid jällegi kantakse vähe. Ka ostukahetsus tekib harva, sest hinnad on kiirmoe puhul odavad.

Võtmesõnad: Kiirmood, Kiirmoe tarbimine, Keskkond, Kiirmoe mõju keskkonnale, Odav tööjõud

SISSEJUHATUS

Teoorias käsitletakse lähemalt erinevaid käitumismaneere ning otsuseid, mida kiirmoe ostjad ja kasutajad teevad. See hõlmab endas lähemalt ka impulsiivset ostukäitumist ja ostukahetsust. Käsitletakse lähemalt ka seda, et miks kiirmoe ostmisel kaasneb väike osturisk. Tuuakse ka välja põhjused, mille tõttu inimesed üldse kiirmoodi ostavad.

Keskkonna teemaga seotult mainitakse erinevaid viise, kuidas kiirmood keskkonnale kahju tekitab. Kiirmoe tekstiilide valmistamisele kulub palju materjali ning vett. Lähemalt on kirjutatud ka kahjulike töötlusprotsesside kohta, mida kiirmood riiete tootmisel kasutab.

Kirjeldatud on ka erinevaid viise, kuidas kiirmoe riiete tootmine mõjutab vett ja veekeskkonda. Lisaks on mainitud reovett, mis peale tekstiilide töötlemist veeringlusesse tagasi lastakse.

Teooria osas on käsitletud ka kiirmoe tehastes töötava tööjõu töötingimusi. Lähemalt on kirjeldatud nende pikki tööpäevi, madalat palka ja ka ohtlikku töökeskkonda. Lisaks on mainitud ka lapstööjõudu, keda kasutatakse ära kiirmoe riiete tootmiseks.

Uurimustöö probleemiks on see, et ei ole informatsiooni TalTech'i naistudengite käitumise kohta kiirmoodi ostes ning tarbides. Lisaks veel puudub informatsioon, kui teadlikud on nad kiirmoe poolt tekitatava keskkonnakahju ja kiirmoe tehaste tööjõu töötingimuste osas.

Uurimustöös on esitatud kolm uurimusküsimust

- 1) Milline on TalTech'i naistudengite käitumine kiirmoodi ostes ning tarbides?
- 2) Millised on TalTech'i naistudengite teadlikkus keskkonna kahju osas, mida kiirmood tekitab?
- 3) Kui teadlikud on TalTech'i naistudengid kiirmoe tööjõu tingimuste osas?

Uurimuses kasutatakse kvalitatiivset uurimusmeetodit. Uurimustulemuste saamiseks viiakse läbi viis süvaintervjuud Taltech'i naistudengitega, mis läbi saadud andmetele rakendatakse kvalitatiivset sisuanalüüsi. Tegu on mugavus- ja samas sihtvalimiga.

1. TEOORIA

1.1. Kiirmoe tarbijate käitumine

Kiirmoe tarbijakäitumine erineb traditsioonilisest tarbijakäitumisest. Kiirmoe tarbijakäitumise peatükis kirjeldatakse lähemalt tarbijate ostukäitumist. Mille põhjal tehakse otsus osta kiirmoodi ja miks ostetakse kiirmoodi suurtes kogustes? Lisaks on teemaks ka tarbija süütunne ja ostujärgne kahetsus ning ka kirjeldatakse, millist tüüpi ostjad on peamised kiirmoe tarbijad.

Kiirmood on moetööstuse üks liikidest ning seda defineerib odav ja kiire tootmine. Selle eesmärgiks on käia kaasas uusimate trendidega ning pakkuda võimalikult odavat hinda oma klientidele. (Maiti 2020)_

Kiirmoe tarbijakäitumisel on suur seos hedonismiga. Hedonistlik tarbimine hõlmab endas fantaasiad, emotsionaalseid erutusi ja multisensoorseid pilte. Hedonism on kiirmoega seotud sel viisil, et kiirmood müüb hedonistlike tooteid. Kiirmoe tarbijad tahavad tunda rahuldust, rõõmu ja positiivseid emotsioone. Seda tunnet pakub neile kiirmoe kauplustes ostlemine. Need fantaasiad, emotsioonid ja erutused saadakse kätte suurtes kogustes riiete ostmisel ja kaupade jahtimisel. Hedonistlik ostukogemus on tarbija jaoks põnevus, mida tekitavad riided ning poe atmosfäär. (Watson, Yan 2013, 10)

Kiirmoe poolt pakutavad tooted on odavate hindadega, seetõttu ei muretse tarbijad ostuga kaasneva riski peale – toodete ostmisel ei teki tarbijal suurt rahalist kahju ning ostuotsuseid tehakse tihti impulsiivselt (Wang 2010, 24). Osturiski vähendab ka tagastusvõimalus, mida pakuvad enamik jaemüüjaid – kui tarbija leiab, et toode ei ole sobiv, saab ta tagastada toote ühe kuni kahe nädala jooksul alates toote ostust (*Ibid.*, 26).

Kiirmoe jaekauplustes vahetuvad pidevalt erinevad riidekollektsioonid. Selle tõttu võib tekkida situatsioon, kus tarbija näeb meeldivaid rõivaesemeid vaid ühe korra. Tarbija jaoks tekib oht, et järgmisel korral poodi külastades on ese müügil kadunud ning müügil on uued kaubad. (*Ibid.*, 24)

Selline olukord viib kahe erineva impulsiivse ostukäitumiseni. Esimese situatsiooni puhul on klient teadlik, et suure tõenäosusega ei ole järgmine kord poodi külastades kindel rõivaese enam

saadaval. Selle tõttu ostab tarbija kahetsuse vältimiseks eseme kohe ära. Teise olukorra puhul on tarbija teadlik pidevalt muutuvast kaubavalikust. Värsked valikud stimuleerivad inimest ja selle tagajärjel tekib tungiv soov osta riideid ilma asjakohase eemärgita. Toodete hindamine ja ostmine põhineb emotsionaalsel motiivil. Selline käitumine võib tekitada äkilisust ning kiiret ja läbi mõtlemata käitumist, mille tulemusena ostetakse ilma eesmärgita suurtes kogustes rõivaid. (Watson, Yan 2013, 24)

Selline impulsil põhinev tarbimine toob kiirmoe jaemüüjatele sisse suurt kasumit, sest uued tooted suudetakse maha müüja täishinnaga. Tarbijale võib see olla aga problemaatiline, sest impulsiivse ostu puhul ei mõelda oma ostmise hetkel tagajärgedele. Majandusteadlased väidavad, et ostu hetkel on impulsi väärtus tarbija jaoks suurem kui ostukorvi maksumus. Peale ostu sooritamist olukord muutub. Inimese jaoks muutub ostu rahaline väärtus suuremaks kui ostetud esemete kasulikkus. See võib lõppeda ostu kahetsusega. (Cook, Yurchisin 2017, 4)

Odav hinnasilt ei tekita kiirmoe tarbijates nii suurt süütunnet kui seda teeks kallimate rõivaste ostmine. Watsoni ja Yani poolt läbi viidud uuringust nt selgubki, et kui kiirmoe tarbijad ostavad impulsiivselt odavaid kaupu, siis hiljem tekkiv süütunne on palju väiksem. Lisaks on paljudel kiirmoe tarbijatel impulsiivsed ostukäitumised. (Watson, Yan 2013, 9)

Nicholas Rønholti ja Malthe Overgaardi 2020. aasta uuringu kiirmoe tarbimist keskendub paradoksile, et kuigi viimastel aastatel on suurenenud jätkusuutlikkuse teadlikus, ostetakse kiirmoodi igal aastal järjest rohkem (Rønholt, Overgaard 2020, 3). Autorid leiavad, et isegi kui tarbijad on keskkonnateadlikud, kipuvad nad jätkusuutlikkuse unarusse jätma kui tegu on riiete tarbimisega – just riiete hinna mõju on tarbija jaoks suurem kui jätkusuutlikkuse mõju; ning uuringus osalejad toovad välja, et isegi kui tahaks käituda jätkusuutlikult, loeb lõpuks ikkagi kiirmoe toodete odav hind (*Ibid.*, 29).

Enamik kiirmoe tarbijad tajuvad, et nad on rahul kiirmoe uuduse ja stiiliga kaasas käimisega. Lisaks meeldib tarbijatele tunne, et poodi minnes ostetakse endale suure tõenäosusega mingi uus rõivaese. Kõik need tegurid tekitavad kiirmoe tarbijatele kohest rahuldust. Watson ja Yan tõdevad, et kiirmoe tarbijad on rahul toodete ostmisega, kuid samas ei olda rahul sellega, et tarbitakse kiirmoodi. (Watson, Yan 2013, 11)

Kiirmoe tarbijatele on omane impulsiivne ostukäitumine. Kiirmoodi ostes soovitakse kogeda

positiivseid emotsioone ning rahuldust. See paneb tarbijaid ostma suurtes kogustes odava hinnaga riideid, mida tihti ei ole tarbijal isegi vaja. Pidevalt muutuvad valikud tekitavad tarbijates tunnet, nagu nad peavad endale midagi koheselt ostma. Neil tekib kartus tootest ilma jääda. Enamik kiirmoe tarbijatest on impulsiivsed ostjad, aga selle eest on nende osturisk madal. Kiirmoe madal hinnaklass ja poe tagastusvõimalused muudavad osturiski tarbija jaoks peaaegu olematuks. Tänu sellele on tarbijal ka väiksem ostujärgne süütunne.

1.2. Tarneahelad

Kiirmood pakub suures valikus madalate hindadega tooteid. Selles peatükis kirjeldatakse lähemalt kiirmoe jaemüüjate erinevaid toodete hankimisviise ning tarneahelaid. Kiirmoe jaemüüjate jaoks on tarneahela loomisel ja toodete hankimisel oluline säilitada ka madalad kulud. Kuidas ettevõtte selle saavutavad?

Popkultuuril on moesuundade kujundamisel suur mõju. Tarbijaid mõjutab muusika, filmid, televisioon ning muu meedia. Nendel meediakanalitel on suur mõju moetrendide loomisel ja muutustel. Tuleb arvestada, et need nihked ja mõjutused kultuuris võivad juhtuda ükskõik mis ajal ja tänavatele tekivad uued moetrendid ning stiilid. Kuna trendide ette ennustamine on väga keeruline on kiirmoe jaoks oluline vastata nendele uutele trendidele võimalikult kiiresti. Seda saavutatakse kui vähendada ettevõttes tarneaega. (Barnes, Lea-Greenwood 2006, 3)

Kiirmoe tööstuses on olemas kaks äärmuslikku strateegiat globaalseks hankimiseks. Nendeks strateegiateks on täielik vertikaalne integreerimine ja tootmise hankimine. Täieliku vertikaalse integreerimise puhul kuulub jaemüüja kontrolli alla kõik äriprotsessid alates toote kujundamisest kuni lõppturuni välja. Ettevõttele kuuluvad nii tootmisrajatised, tehased ja poed. Ainuke välisshange on tootmistooraine ning kangaste sisse ostmine. Tootmise hankimise puhul suhtleb jaemüüja välispartneritega, et nende toodetud rõivaid enda poodides müüja. Tooteid hangitakse müügiks ettevõtte välistelt partneritelt. (Arrigo 2020, 5)

Avamerelt sisseostmisel jaotatakse ettevõttesisene protsess ning tegevused kolmandale osapoolele, mis asub teises välisriigis. Enamikel juhtudel on välisriigiks valitud riik, mis spetsialiseerub sellele kindlale tegevusele või protsessile. Avamerelt sisseostmise peamiseks

põhjuseks on lisandväärtuse loomine oma tootele võimalikult madalate kuludega. Nii on ettevõttel võimalik vabastada rahalisi ressursse, mida saab ümber investeerida teistesse valdkondadesse, kuhu on kriitiliselt vaja rahasüsti. (*Ibid.*, 3)

On olemas ka vahepealne strateegia, mille puhul jaemüüja otsustab disainide ja tootmise üle, kuid tootmistehas neile ei kuulu. Jaemüüja peab järelvalvet, et tootmine vastaks ettevõtte kvaliteedistandarditele ja projekti spetsifikatsioonidele. Tehast jaemüüja ei oma, kuid tal on vabadus valida millist tehast ta soovib kasutada. Jaemüüjal on soovi korral võimalik hallata ka logistikat. Sel juhul peab jaemüüja ise korraldama transpordi tehast jaotuskeskustesse, kust edasi jaotatakse tooted poodidesse. Seda meetodit kasutavad ettevõtted, kes müüvad poodides oma poe brändi tooteid. (Mihm 2010, 56)

Kuna kiirmoe kauplused ei müü oma kaupu kallite hindadega, on odavate hindade saavutamiseks vajalik madala kuluga tööjõudu. Inimtööjõud on peamine osa toote hinnast, seetõttu on kiirmoe jaoks loogiline hoida tööjõukulused nii madalal kui võimalik. Kiirmoe kontseptsioon on väga erinev kõrgmoe kontseptsioonist, sest kõrgmoodi ostetakse erinevalt kiirmoest investeeringuna. Nende kontseptsioonide erinevuste tõttu eeldavad ka tarbijad, et kiirmoe tooteid müüakse odavate hindadega. (*Ibid.*)

Ka infotehnoloogia kommunikatsioonisüsteemid mängivad moetoöstuse tarneahelas suurt rolli. Infotehnoloogia süsteemid suudavad kiirelt koguda infot uute moetrendide kohta ja reaalajas hõlbustada kommunikatsiooni tarneahelas. Näiteks ettevõtted nagu Zara tunnevad uhkust oma võime üle võtta moelavadel trende ja muundada see Zara tooteks vaid mõne päeva jooksul peale kõrgmoe moeetendust. (*Ibid.*, 57)

Lisaks kiirmoele on tekkinud ka uus kontseptsioon nimega ülikiire mood. Ülikiire mood keskendub tootmisefektiivsusele ning on kiirema tegutsemisviisiga kui kiirmood. Ülikiire moe puhul on ettevõttel võimalik tuua toode müügile alates toote disainist ainult mõne päeva jooksul. (Camargo *et al.* 2020, 2)

Ülikiire mood pakub trendikaid rõivaid peamiselt vertikaalselt integreeritud e-kaubanduse platvormidel. Nad keskenduvad ka suurepärase kliendikogemuse pakkumisele. Kuna ülikiiret moodi pakuvad jaemüüjad on keskendunud tehnoloogiale, hõlbustab veebiplatvormil olev tehnoloogia andmekogumisprotsessi. Sel moel on kergem ja kiirem koguda infot turult

tagasisideks ja ka olla kursis tarbijate soovidega. (Camargo *et al.* 2020, 7)

Ülikiire moe puhul on tegu otse tarbijale suunatud ärimudeliga, mis keskendub nõudlusel põhineval tootmisel. Nõudlusel põhineva tootmise puhul toodetakse riideid väiksemates kogustes, riiete valik on aga suurem kui kiirmoe puhul. Aasta jooksul tuuakse müügile 11 000 – 200 000 uut riideeset. Ülikiire mood ei pea iseenesest pakkuma odavate hindadega tooteid, aga selle fookuseks on pakkuda moekaid riideid veelgi suuremal kiirusel kui kiirmood seda pakub. Minimaalse varu ja kiire tootmise jaoks valitakse tootmine lähipiirkonnas asuvast tehastest, kellele on tarnijaga tugev side. (*Ibid.*, 11)

Jaemüüjate jaoks on oluline käia kaasas tarbijate nõudlusega ning samas saavutada võimalikult odav hind. Odava hinna saavutamiseks kasutatakse kahte äärmuslikku strateegiat. Vertikaalse integreerimise puhul kuulub jaemüüjale kõik äriprotsessid alates disainimisest kuni tootmiseni. Sisseostmise puhul on ostab jaemüüja endale tooteid tehastest sisse. On olemas ka vahepealne mudel, mida kasutavad jaemüüjad, kes müüvad poes oma brändi tooteid. Viimastel aastatel on tulnud ka turule Ülikiiret moodi pakkuvad jaemüüjad, kes suudavad pakkuda veelgi suuremat valikut veelgi kiirema tootmisajaga.

1.3. Kiirmoe mõju keskkonnale

Kiirmood on odava hinnaga ning kättesaadav pea igale tarbijale. Odava hinnasildiga riietel on tegelikkuses kallis hind. Seda küll mitte inimeste rahakoti jaoks, vaid planeedi jaoks. Peatükis nimega kiirmoe mõju keskkonnale kirjutatakse lähemalt kiirmoe tootmise negatiivseid mõjusid keskkonnale. Eraldi alampeatükkides võetakse läbi kiirmoe mõju veele, õhule ja loomadele.

Kiirmoe ärimudel on olnud tohutult edukas ja seda tõestab kiirmoe tööstuse pidev kasv. Viimastel aastatel on kiirmoe turule sisenenud ka jaemüüjad, kes müüvad oma tooteid veebilehtede kaudu. Veebilehtedel tegutsevad kiirmoe brändid suudavad pakkuda suuremas valikus tooteid kiirema tarneajaga. Seetõttu toodavad kaubamärgid peaaegu kaks korda rohkem rõivakollektsioone võrreldes enne 2000. aastat. (Niinimäki *et al.* 2020, 2)

Kiirmoe turul on toodete järele suur nõudlus. Selle nõudluse rahuldamiseks on oluline valmistada ja hankida suurtes kogustes tekstiili. Umbes 90% Ameerika Ühendriikides müüdud riietest on valmistatud puuvillast või polüestrist. See on suur probleem, sest puuvilla tootmiseks on vaja

suurtes kogustes vett ning pestitsiide. Polüester aga on sünteetiline materjal, mida toodetakse naftast. (Bick *et al.* 2018, 1-2)

Kiudmaterjale tarbiti 2016. aasta andmete kohaselt globaalsel tasemel keskmiselt 11,4 kilogrammi elaniku kohta. Ameerika ühendriikides oli kiudmaterjalide järele kõige suurem nõudlus. Selleks oli 37,6 kilogrammi elaniku kohta. Euroopa oli teisel kohal 31,21 kilogrammiga elaniku kohta. (Environmental ... 2018, 17)

60% globaalselt toodetavatest kiududest valmistatakse moetööstusesse. Moetööstusesse valmistavatest kiududest moodustas 2018. aastal 51% polüester ja puuvilla toodeti 25%. Polüester domineerib tekstiilivaldkonnas tänu oma omadustele ning kuluefektiivsusele. Ennustatakse, et polüestri tootmine suureneb aastatega veelgi rohkem, sest Aasia ja Aafrika majandused hakkavad tasapisi omandama Lääne riikide eluviise ja riietusstiili. (Niinimäki *et al.* 2020, 3)

Tekstiilide värvimine, viimistlemine ja kiudmaterjalide ning lõnga tootmine on rõivatööstuse suurimad reostusallikad. Värvimine ja viimistlemine põhjustavad 36% rõivatööstuse reostusest ja 28% põhjustab lõnga valmistamine. Kiudude valmistamisel on reostuse protsent 15%. Kiudmaterjalide tootmine mõjutab kõige rohkem keskkonnas magevee taset ning selle ökosüsteemi kvaliteeti. Puuvilla kultiveerimine on magevee jaoks üks ohtlikumaid tegevusi. Globaalselt reostab loodust kõige rohkem riie värvimine ja viimistlemine, sest nende tegevuste jaoks on tarvis palju energiat. See energia pärineb fossiilsetest allikatest. (Environmental ... 2018, 19-20)

Enamik reostust tuleneb sellest, et rõivatööstuse tootmine sõltub kivisöest ja maagaasist. Selle energiaga tagatakse tööstustes elekter ja soojus. Hiina, India ja Bangladesh on ühed suurimad tekstiilide tootjad. Lisaks on need riigid, mis vajavad tugevalt kivisöe energiat. (*Ibid.*, 21)

Tekstiilide värvimine reostab keskkonda kõige rohkem, sest selleks on vaja suurtes kogustes kuumutada vett, mis on väga energia kulukas. Tekstiili värvimisel ja viimistlemisel mõjutab kliima soojenemist kivisüsi ja maagaas 60-70% kogu protsessist. Kanga ja lõnga valmistamisel on ainult vajalik elekter. Seetõttu on sellel tegevusel ka väiksem mõju kliimale, sest lisakuumust ning energiat ei ole vaja. (*Ibid.*, 21)

Võrreldes 2005. aastaga suurenes 2016. aastal rõivatööstuse mõju kliima soojenemisele 35%. Selle

tõusu põhjusteks on populatsiooni kasv ning selle tagajärjel suurenenud nõudlus ja tarbimine. Kliima soojenemisele mõjub ka sünteetiliste materjalide tootmine ja kasutamine. Sünteetiliste materjalide kasutamine tehastes aga kasvab iga aastaga. (*Ibid.*, 31)

Tõdetakse, et üha rohkem inimesi eelistab ühtlasi kasutada puuvilla asemel sünteetilisest materjalidest valmistatud riideid. 2018. aastal näiteks ennustati, et selle tõttu langeb planeedi ökosüsteemide kvaliteet 2020. aastal 111% võrra ja 2030. aastaks langeb see 136%. (*Ibid.*)

Kiirmoe rõivaste tootmine nõuab palju ressursse. Riiete tootmisele kulub palju fossiilkütust ning erinevaid kemikaale. Puuvilla tootmiseks kulub meeletutes kogustes vett ning pestitsiide. Kiirmoel võib olla odav hind, kuid selle odava hinna arvelt võetakse ära planeedil olevaid olulisi ressursse, need aga asendatakse reostatud õhu ja veega.

1.3.1. Kiirmoe mõju veekogudele ja veeringlusele

Selles peatükis võetakse käsile kiirmoe mõju veekogudele ja veeringlusele. Nagu eelnevalt mainitud kasutatakse kiirmoe tööstuses suurtes kogustes vett. Seda kulub riiete tootmisel väga mitmete erinevate protsesside jaoks ja nende protsesside käigus tekib ka reovett, mis omakorda satub keskkonda tagasi.

Moetööstus kasutas 2015. aastal umbes 79 miljardit kuupmeetrit vett riiete tootmiseks ja keskmiselt kulus ühe tonni tekstiili jaoks 200 tonni vett. Enamik moetööstuse ülemaailmne veekasutus on seotud puuvilla kasvatamisega ja tekstiilitootmise märgprotsessidega. Lisaks on Puuvillal võrreldes ükskõik millise tekstiilikiuga palju suurem vee jalajalg. Hetkel kasutatakse puuvilla niisutamiseks hinnanguliselt 44 triljonit liitrit vett, mis on 3% maailma kastmisveest. (Niinimäki *et al.* 2020, 4)

Kiudude tootmine, värvimine, viimistlemine ja lõnga valmistamine on neli suurimat põhjust magevee tasemete langemisel. Kiudude kasvatamisel ja tootmisel kasutatakse väga palju magevett. Värvimine ja viimistlemine on märgprotsessid, mis nõuavad palju veeresurssi. Lisaks lastakse peale tootmisprotsesse kasutatud reovesi tagasi looduses veeringlusesse. (Environmental ... 2018, 23)

Veeringlusesse saadetud reovesi viib vette tagasi erinevaid jäätmeid. Nendeks jäätmeteks on peamiselt tootmisel kasutatavad mürgised kemikaalid. Lisaks on veel tehastest välja viidav reovesi

valesti töödeldud. See kemikaale täis reovesi jõuab veeringlusesse sattudes välja põhjavette, mille tulemusena kannatab kogu ökosüsteem. Näiteks Kamboodias on moetööstus põhjustanud 60% veereostusest ja 34% keemilisest saastest. (Niinimäki *et al.* 2020, 5)

2017. aastal avaldas *International Union of Conservation of Nature* (IUCN) uuringu ookeanites oleva mikroplastiku kohta. Mikroplastikuteks nimetatakse alla 5 millimeetri suuruseid plastikust tükke. Kui tavaline plastik on silmaga nähtav, siis mikroplastikud seda ei ole. Mikroplastikud on nii väikesed, et nad tihti jõuavad läbi veekogude inimeste toidu ning joogi sisse. Kahtlustatakse, et mitmed terviseprobleemid on saanud alguses just selle tõttu, et inimeste toidu sisse on sattunud mikroplastikud. (Boucher *et al.* 2017, 7, 10)

Veekogude uuringu käigus on selgunud, et tekstiilitööstus põhjustab väga suure osa mikroplastikutest. Ligikaudu 35% ookeanitest leiduvatest mikroplastikutest on tulnud kodustes pesumasinate sünteetilisest kiududest valmistatud riiete pesemisel tekkivast reoveest. Näiteks Indias, Lõuna- Aasias ja Hiinas on sünteetilised tekstiilid ookeanide peamiseks reostajaks. (*Ibid.*, 23, 29)

Kiirmoe rõivaid ja tekstiile tootes võetakse ära suurtes kogustes veeressurssi, mida kasutatakse puuvilla kasvatamiseks ja riiete töötlemiseks. Selle tulemusena langevad maakeral magevee tasemed. Sünteetilisest materjalidest eralduvad mikroplastikud on üks peamine põhjus, miks ookeanides on kõrge mikroplastikute tase. Kasutatud reovesi töödeldakse tehaste poolt hoolimatult ning kõik kasutatud kemikaalid ja saaste jõuab tagasi loodusesse veeringlusesse.

1.3.2. Kiirmoe mõju õhu kvaliteedile

Tehased, mis toodavad tekstiile ning rõivaid reostavad lisaks veele ka õhku. Siin peatükis on kirjutatud lähemalt tekstiilitehaste poolt tekitatavast õhusaastest ja selle allikatest. Kirjeldatud on ka seda, kuidas mõjutavad kiirmoe tööstuste tehased planeedi kliimat.

Tekstiilid ja alumiinium toodavad kõige rohkem kasvuhoonegaase ühe ühiku materjali kohta. Valitsustevaheline kliimamuutuste komisjon (*The Intergovernmental Panel on Climate Change*) väidab, et tekstiilitööstus põhjustab 10% kasvuhoonegaasidest globaalsel tasemel, kuid selle hinnangu tegelik ulatus on hetkel ebaselge. (Niinimäki *et al.* 2020, 5)

Moetööstuse suur süsiniku jalajälg tuleneb suure energiakasutuse tõttu. Hiinas sõltub

tekstiilitootmine kivisöel põhinevast energiast ja selle tulemusena on neil 40% suurem süsinikujalajalg kui tekstiilidel mis valmistatud Türgis või Euroopas. (*Ibid.*)

Uuringufirma Quantis koostas 2018. aastal raporti, kus hinnati moe- ja jalatsitööstuse mõju keskkonnale. Uuringute tulemusena leiti, et rõiva- ning jalatsitööstus genereerivad 5-10% globaalsest õhusaastest. Kombineerituna moodustavad nad kokku 8,1% globaalsest kliimamõjust, see on võrdväärne 3 990 miljoni tonni süsinikdioksiidiga. (Environmental ... 2018, 18)

Peamised õhusaasteallikad tekstiilitööstuses on katlad, termopakid ja diisligeneraatorid, mis tekitavad gaasilisi saasteaineid ja hõljuvaid osakesi. Õhku hõljuvateks aineteks on näiteks vääveldioksiid ja lämmastikoksiidi gaas. (Tiwari, Babel 2013, 1)

Õhku reostab kõige rohkem riide viimistlusprotsessid, kus kaetakse materjale erinevate vedelikega. Nendeks vedelikeks on õlid, värvid ja vett tõrjuvad kemikaalid, vahad ning lahustid. Kui riided on vedelikega kaetud viiakse need ahjudesse ning kuivatitesse. Nende kuivatamise käigus aurustub õhku suure molekulmassiga lendlevad orgaanilised ühendid. (*Ibid.*, 2)

Enamik tekstiilitehastes tehtavad protsessid toodavad heitkoguseid ja reostust atmosfääri. Gaasilised heitmed on heitvee järel suuruselt teine probleem tekstiilitööstusele. Õhusaaste hõlmab endas tolmu, õli, happeid, lõhnu ja katla heitgaase. Tekstiilitehastes tekib katelde kaudu lämmastik- ja vääveldioksiid. Õhu reostust tekitavad ka tekstiilide kuivatamine, printimine ning ka värvimine. Näiteks ahjudes ning kuivatusahjudes eraldub mineraalõlidest kõrgel temperatuuril tekstiili kuivatades õhku süsinikku. (*Ibid.*)

Lisaks tootmisprotsessidele reostab õhku ka riide transport. Peale tootmist transporditakse kõik toodetud riided jaemüügi jaotuskeskustesse. Tihti kasutatakse selleks laevakonteinereid. Suurenemas on aga lennuki teel transport, mida kasutatakse tihti veebipoed. Lennuki teel transportides on mõju õhule palju hullem, sest kui transportida 1% transporditavatest riidest õhu teel, võib süsiniku väljalase kogu riide transportis suurened 35%. (Niinimäki *et al.* 2020, 4)

Riide ja tekstiilide valmistamiseks kasutatakse enamjaolt fossiilseid kütuseid, mille põletamisel satub õhku palju heitgaase. See on üks peamisi tekstiilitehaste poolt tekitava õhureostuse allikaid. Teisteks allikateks on tekstiilide ja rõivaste kuivatamine, printimine ja ka värvimine. Ka transport reostab õhku, eriti siis kui riideid transporditakse lennukiga. Kui kõiki neid tegevusi arvesse võtta,

põhjustab kiirmoe tööstus väga suures koguses heitgaase ja õhureostust, mis halvendab inimeste jaoks õhu kvaliteeti.

1.3.3. Kiirmoe tootmise mõju loomadele

Veereostuse peatükis sai mainitud, et üks peamisi viise kuidas mikroplastikud jõuavad vetesse, on sünteetiliste materjalide pesemine. Miljonid mikrofiibrid majapidamiste pesumasinate äravoolust jõuavad jõgedesse ja meredesse. Need mikroplastid sisaldavad endas väga palju kemikaale ja toksilisi aineid, mis mõjutavad veekeskkonnas elavaid loomi.

Esialgsed mageveekogude laboratoorsed uuringud on näidanud, et mitmed erinevad veorganismid võivad alla neelata mikroplaste. Mikroplastikuid võivad alla neelata viis magevee selgrootut liiki, üks magevee kalaliik, üheksa riimvee kalade liiki ja üks amfidroomiline kalaliik. Mikroplastikud võivad sattuda omakorda ka veelindude sisikonda, kui nad söövad kalu kes on kokku puutunud mikroplastikutega. (Erkes-Medrano *et al.* 2015, 9)

Mikroplastikute jääke on leitud ka Antarktikas elavate hüljeste ja merilõvide seest. See näitab, et mikroplastikud on jõudnud veekogudes isegi planeedi kaugematesse kohtadesse. Suure tõenäosusega puutuvad need loomad mikroplastikutega kokku neid sisaldavaid kalu süües. (*Ibid.*)

Mikroplastikute neelamisel võivad need tekitada veorganismidel sisemisi või välimisi haavu, haavandeid, seedetraktide blokeerimist, kahjustatud toitumisvõimet, nälgimist, nõrkust, lämbumist, kiskjate vältimise piiramist või lausa surma. (*Ibid.*)

Mereloomad ei ole ainsad, kes kiirmoe tööstuse tõttu kannatavad. Villa tootmine moetööstustele on lammaste jaoks väga piinarikas. Merino villa lammaste aretus on viinud aretajaid aretama üha kortsulisema nahaga lambaid. Nii suudab lammas toota rohkem villa. Kui lamba nahk on kortsuline, siis on ta vastuvõtlik mitmetele terviseprobleemidele. Nahk hakkab säilitama liigset niiskust, uriini ja väljaheiteid. Lõpuks hakkavad lamba naha küljes kasvama kärbsevastased, kes hakkavad toituma lamba nahast. See on aga lammastele piinarikas ja valus. Nahakahjustuste vältimiseks leiutati Austraalias uus protseduur. (Animal ... 2020, 14)

See protsess kujutab endast lamba saba ja põlvpinnalt villa kandva naha eemaldamist. Austraalias kutsusid 2004. aastal loomakaitsjad üles selle ebavajaliku protseduuri lõpetamisele, sest see tekitab lammastele piina. Pärast pikka võitlust nõustus Austraalia villatööstus loobuma selle protseduuri

kasutamisest aastaks 2010. (Sneddon, Rollin 2009, 1, 5)

Kiirmoe tootmisel tekkinud reovee loodusesse laskmisel on tekkinud väga suured tagajärjed. Vette lastud reovett mõjutavad kalad, veelinnud ja teised mereorganismid. Neid mõjutavad nii vette sattuvad kemikaalid ja mikroplastikud, mis tekitavad koheseid ja ka pikaajalisemaid kahjustusi. Villa tootmisel kannatavad ka lambad, sest lambakasvatajatel on tarvis suurtes kogustes villa, et rahuldada suurt tehase nõudlus. Lammastele tekitatakse põhjuseta valu ning kannatusi.

1.4. Kiirmoe tehaste tööliste töötingimused

Lisaks õhule, veele ja loomadele maksavad odava hinnasildiga kiirmoe toodete eest ka tekstiilitehaste töölistel. Järgnevas peatükis tuleb teemaks tehaste tööliste töö tingimused, ohud ja riskid. Viimasena kirjeldatakse tekstiilitööstuse suurimat katastroofi, Rana Plaza kokkuvaris.

Tekstiili- ja rõivatööstus kuulub maailma kõige saastavamate sektorite sekka. Moekaupade kasvava nõudluse rahuldamiseks kasutatakse üüratutes kogustes loodusvarasid nagu vesi, energia fossiilkütustest ja puuvill jpm. Kiirmoe jaemüüjad valivad endale nii globaalselt kui ka lokaalselt hankekohti vastavalt hinnale ja kiirusele. Mida odavamalt ja kiiremalt saab, seda parem. See aga tähendab halbu töötingimusi. (Arrigo 2020, 2-3)

Maailmamajanduse kasvu ja ülemaailmastumise tagajärjel on ettevõtted viinud tekstiilide tootmise, kiudude kasvatamise ja rõivaste tootmise odavama tööjõuga piirkondadesse. Rahvastiku suurenemisega on suurenenud ka kiirmoe nõudlus. Nõudluse rahuldamiseks võimalikult suurtes kogustes riiete tootmiseks on odavaim kasutada madala ja keskmise sissetulekuga riikidest pärit tööjõudu. (Bick *et al.* 2018, 1)

Globaalsel tasemel ostetakse aasta jooksul üle 80 triljoni riideeseme. Rahalises väärtuses on see üle 1,2 miljardit sissetulekut rõivatööstustele. USAs ja Euroopas on töötajate jaoks paika pandud kindlad regulatsioonid ja tingimused. Seetõttu viivad suured tööstused oma tootmistehased riikidesse, kus tööjõule ei ole pandud regulatsioone ja nõudeid. (Bick *et al.* 2018, 1)

Kuigi tööjõu väärkohtlemist esineb mitmetes tööstusvaldkondades, on moetööstus üks põhilisi, kus see on probleemiks. On ettevõtteid, kus töötajaid füüsiliselt väärkoheldakse, pannakse pidevalt eluohtlikesse olukordadesse. Lisaks manipuleeritakse töötajaid palgaga. (Smestad 2015, 3)

1.4.1. Tekstiilitehaste ohtlikkus

Kiirmoe tootmisel on oluline hoida tootmiskulud võimalikult madalad. Selleks kasutatakse tehaseid, kus on tootmiskulud võimalikult väiksed. Tekstiilitehaste ohtlikkuse peatükis kirjeldatakse peamistest ohtudest, mida tehases töötajad silmitsi seisavad.

Kiirmoe tootmisprotsessidel kannatavad lisaks keskkonnale ka inimesed, kes suurtes tehastes töötavad. Suurimaks ohuks tehasetöötajatele on tulekahjud. Näiteks 2012. aasta septembris tekkis Pakistanis samal päeval erinevates tehastes kaks tulekahju. Nende tulekahjude tagajärjel suri üle 300 inimese (Hobson 2013, 2).

Uurimisel selgus, et esimese hoone tulekahju põhjuseks oli katla plahvatamine, mille tagajärjel süttisid põlema ladustatud kemikaalid. Tehases olid välisüksed lukustatud ning akendel olid ees raudtrellid. Põhjus, miks ukSED ja aknad kinni, oli hoida töötajaid luku taga, et vältida nende põgenemist. Ekspertiisi käigus selgus, et enamik surmajuhtumeid põhjustas lämbumine. Tehase omanikuks oli ettevõtte nimega *Ali Enterprises*, mis müüb teksapükse, kootud rõivaid ja sukki nii Euroopasse kui Ameerika Ühendriikidesse. (*Ibid.*)

Teise põlengu puhul oli tegu *Karachi* tehasega. 2007. aastal oli läbi viidud *Karachi* tehases tuleohutuskontroll. Inspektsiooni tehes leiti, et tehases olid suured puudused tuletõrjes ja tuleohutuses. Firma väitis, et nad parandasid 2011 .aastaks kõik ohtlikud vead ja puudused. Kuigi mõni nädal enne tulekahju oli tehas läbinud rahvusvahelise ohutuse testi, tekkis seal ikkagi kohutav tulekahju. (Hobson 2013, 2)

Tehastes põhjustab ohtlikke töötingimusi ka see, et enamik tehashooneid ei ole algselt tehasteks mõeldud. Tööstuse kiire laienemise tõttu on paljud ettevõtted laienema hoonetesse, mis on varasemalt muuks otstarbeks ehitatud. Sageli tehakse seda ilma nõutud lubadeta. Teise variandina on tehtud tehastele juurdeehitusi pinna suurendamiseks või on hoopis suurendatud masinate jõudlust kõrgemaks kui tehashoone suudab kannatada. (Worker's ... 2014, 4)

Tehastes puudub töötajatel korralik varustus ja elektrivool liigub mööda vanu juhtmeid. Tulekahju korral ei saaks kasutada tulekustuteid, sest need on aegunud ja inimesed jäävad tehasesse lõksu, sest varuväljapääsud on kinni lukustatud. (*Ibid.*)

Tekstiilitehaste suurimaks ohuks on tulekahjud. Tekstiilide töötlemisel kasutatakse palju erinevaid kemikaale ning ei järgita tuleohutusnõudeid. Selle tulemusena on suur oht tehase plahvatuseks või tulekahjuks. Tulekahju korral ei pääse sageli inimesed sealt välja, sest hädaväljapääsud on lukustatud.

1.4.2. Terviseriskid

Selles peatükis kirjeldatakse peamisi terviseprobleeme, mis tekstiilitehastes töötavatel inimestel tekivad.

Tehnoloogia arenguga hakkasid tekstiilitööstused kasutama toodete valmistamisel liivapritsi; liivapritsi kasutamisega aga kaasneb suur risk – silikoos (Hobson 2013, 2). Silikoos on kopsutolmustus, mis tekitab mitteorgaanilise tolmu sissehingamise tagajärjel ning silkoosi ehk kopsutolmustust põhjustab ränitolm (Haigused ... 2021).

Silikoos on kroonilise kopsukahjustuse üks raskemaid vorme ja liivapritside kasutuselevõtul suurenesid selle haiguse nakatumisnäitajad. Kuigi on korduvalt tehtud uuringuid, mis tõestavad liivapritside ohtlikkust, kasutavad tehased neid jätkuvalt. Liivapritsiga töödeldud teksapükste nõudlus on kasvanud aastatega hüppeliselt ja selle nõudluse rahuldamiseks suurendatakse pidevalt liivapritside kasutamist. (Hobson 2013, 2)

2012. aastal avaldas organisatsioon The Clean Clothes Campaign raporti liivapritside kasutamise ohutusest, näidates, et Bangladesh'i tehastes ei kaitsta töötajaid silikoosi eest liivapritside käsitlemisel. Töötajatel puudub kaitseriietus ning liivaprits ei ole isoleeritud ülejäänud tehases teiste töötajate tervise kaitseks. (Hobson 2013, 2)

Silikoosi surmajuhtumid tabavad juba kahekümnendates eluaastates töötajaid. Tekstiilitööstuste tehastes on probleemid tervise ning turvalisusega globaalselt ning see tõstab küsimusi mitte ainult tervisetöötajatele. See huvitab ka tarbijaid, kes neid riideid iga päev kannavad. Kas saab ainult süüdistada selles rõivatööstust, kui tarbijad on need, kes nõudlust tekitavad? (*Ibid.*)

2012. ja 2013. aasta uuringus vähkkasvajatest tekstiilitöötajate seas leiti, et puuvillaga tegelevate töötajate seas on vähki suurem ja vähirisk suurem kui nt siidiga tegelevatel töötajatel. Võrreldi asbestiga kokkupuutuvate tekstiilitööstuse töötajate rühmi selgus, et kõrge asbesti kokkupuutega rühmas oli suurem 1,5 korda kõrgem ja vähki haigestumine 2 korda suurem kui madala

kokkupuutega rühmas. Suuõõne ja neeluvähi tõenäosus suurenes neil naissoost töötajatel, kes rohkem kui 10 aastat tegutses tekstiili ketramise või kudumisega. (Singh, Chadha 2016, 3)

Shangai tekstiilitöötajate seas läbiviidud uuringus leiti, et naistel, kes töötavad villa, puuvilla, segatud kiudude ja masinate hooldusega, on suurem risk saada rinnavähk. Ühtlasi tõdeti, et ohtlikes kogustes tekstiilivärvide ja kemikaalidega pikaajalisel kokkupuutel suureneb töötajal oht pärasoole ja käärsoole vähi tekkeks. (*Ibid.*, 5)

Töötajatel puuduvad tavalised töölepingud, seetõttu ei saa töö poolt tekitatud vigastuse või surma puhul töötaja või tema lähedased mingit kompensatsiooni. Kui ei ole sõlmitud lepingut, ei ole töötaja ametlikult arvel kui ettevõtte tööline ja seega ei pea juhtkond identifitseerima neid kui oma töötajaid. (Hucal 2018)

Tehase töötajatel on risk nakatada erinevatesse haigustesse. Ebasanitaarsete töötingimuste tõttu on oht saada silikoos. Pidevalt kemikaalide ja erinevate ainetega kokku puutudes võib inimene haigestuda vähki. Terviseriskid ja kahjustused on tehasetöötajate jaoks suured. Kahjuks ei saa nad enamasti midagi teha, sest suured ettevõtted ei arvesta neid kui oma töötajaid ning kompensatsiooni ei saa keegi.

1.4.3. Lapstööjõud

Lisaks täiskasvanutele kasutatakse tekstiilitehastes ka lapstööjõudu. Kiirmoe jaemüüjad meelsasti sel teemal ei kõnele, kuid see on tegelikkus. Siin peatükis tuleb lähemalt juttu lapstööjõudust ja ka põhjustest, miks tehased lapsi palkavad.

2018. aastal leidis Ameerika Ühendriikide tööministeerium tõendeid, et Argentiinas, Bangladeshis, Brasiilias, Hiinas, Indias, Indoneesias, Filipiinidel, Türgis, Vietnamis ja veel mitmes teises riigis sunnitakse lapsi moetoöstuste vabrikutes sundtööle. (Reichart, Drew 2019)

Lapsi peetakse süütuteks, kes ei ole ratsionaalsed ning ei mõista majandust. Lapstööliseks olemine võib viidata lapse elus väga keerulistele asjaoludele nagu vilets haridus, ekstreemne vaesus ja sotsiaalteenuste puudumine. (Smestad 2015, 3-4)

Harvard'i õigusteaduskonna töö- ja tööelu programm väidab, et *Harvest Rich* tehases töötab umbes 200 last. Nende seas on mõned 11-aastased või isegi nooremad. Nad õmblevad riideid

ettevõtetele nagu näiteks *Hanes, Wal-Mart, J.C. Penney* ja *Puma*. Neid lapsi väärkoheldakse pidevalt, eelkõige pekstakse ja lüüakse. On olnud juhtumeid, kus lapsed kukuvad väsimusest kokku, sest nad peavad töötama 12-14 tundi järjest, teatud juhtudel ka 19-20 tunnistes vahetustes. Tööd tehakse 7 päeva nädalas ja palgaks on 6 senti tunnis. Siit saab järeldada, et ettevõtted palkavad lapsi, kuna neid on lihtsam manipuleerida ja kuritarvitada. (*Ibid.*, 4)

Samas on ühiskondi, kus 10-aastast ei peeta enam lapseks, vaid pereliikmeks, kes toob majapidamisse raha sisse. Vaesus muudab inimeste jaoks prioriteete ja tegevusi, mida laps oma lapsepõlves teeb. On olukordi, kus laps pealtnäha vabatahtlikult läheb tööle, et toetada oma äärmises vaesuses elavat perekonda. See aga ei muuda tõsiasja, et lapstööjõu kasutamine on kriminaalne. (*Ibid.*)

Lapstööjõu palkamine tehastesse leiab aset mitmetes riikides. Kas laps läheb pealtnäha vabatahtlikult tööle, et perele sissetulekut tuua või teda sunnitakse, ei muuda tõsiasja, et lapsed peavad loobuma haridusest ja töötama lausa 19-20 tunnistes vahetustes. Mõned tehased palkavad lapsi eelkõige, kuna neid on lihtsam manipuleerida ja kuritarvitada.

1.4.4. Rana Plaza

Selles peatükis tuleb juttu tekstiilitööstuse ühest suurimast katastroofist, Rana Plaza tehasehoonest Bangladeshis, mis on hea näide selles tööstuses toimuvast. Tegu on tekstiilitehasega, mis varises 2013. aastal kokku. Peatükis on lähemalt juttu õnnetusest ja selle põhjustest.

Rana Plaza oli tehasehoone, kus tegutsesid mitmed erinevad ettevõtted. 2013. aasta 24. aprillil juhtus Rana Plaza ehk Dhaka hoone kokku varisemine. Tegemist oli kaheksa korruselise tehasehoonega, kus tegutses viis riidetehast. Rana Plaza õnnetust kutsutakse tööstusmaailma katastroofilisemaks õnnetuseks. Hoone varisemise tagajärjel suri 1129 inimest ning päästeti 2515. Õnnetust oleks olnud võimalik vältida. (Kumar 2015, 1)

Töötajad olid märganud päev enne katastroofi hoones suuri pragusid. Nendest teavitati hoone omanikku *Sohel Rana*'t. *Sohel Rana* ütles meediale, et hoones olevad praod ei ole tõsised ning inimesed saadeti järgneval päeval tööle. Töötajaid, kes tööle ei tahtnud tulla, ähvardati kuupalga ära võtmisega. Insener *Emdadul Islam* rääkis meediale, et hoone omanik oli ehitanud illegaalselt Dhaka hoonele 3 korrust juurde, et laiendada tehast. Kolme korruse juurdeehitus tehti ilma ehitusloata, kuid valitsus eiras seda *Sohel Rana* poliitiliste tutvuste tõttu. (Gomes 2013)

Peale katastroofi hakkasid tarbijad mässama. Inglismaal mässati *Primark*'i kaupluste ees. USA-s olid tarbijad nii raevu täis, et mässati ka jaemüüjate suhtes, kes ei olnud otseselt *Rana Plaza*'ga seotud, aga lasid rõivad toota Bangladeshis. Miks siiski paljud ettevõtted lasid oma kiirmoe rõivaid seal valmistada? Muidugi on põhjuseks odav tootmine. Madal hind tuleb töötajate ohutuse ja palga kulul. Sellist madalat hinda ei ole võimalik ettevõtetel saavutada, järgides ohutus- ja hüvitamisstandardeid, mida lääneriikides rakendatakse. (Kumar 2015, 2)

Tehase omaniku ahnuse tõttu tekkis üks ajaloo suurim rõivatööstuse katastroof, mille tagajärjel sai surma üle 1000 inimese. Selle põhjustas hoone kokku varisemine, sest selle vundament ei suutnud kannatada enam raskust ning masinatest tekkivaid vibratsioone. Hoiatustest hoolimata käskis tehase omanik inimestel tööle minna ja ähvardas neid, kes ei tahtnud järgmisel päeval kohale tulla.

2. EMPIIRILINE OSA

2.1. Metoodika

Uurimises kasutatakse kvalitatiivset uurimismeetodit, sest eesmärk on uurida arvamusi, hoiakuid, mitte saada numbrilist informatsiooni. (Laherand 2010, 15)

Andmekogumiseks kasutatakse kvalitatiivseid süvaintervjuusid. Süvaintervjuude abil on võimalik lähemalt uurida TalTech'i naistudengite kiirmoe tarbimisharjumusi ning nende teadlikkust kiirmoe tekitavast keskkonnakahjust. Intervjuus on võimalus tekitada diskussioon, mille tulemusena on võimalik saada rohkem infot kui kvantitatiivse uuringumeetodiga. (*Ibid.*, 180)

Intervjuukava koosnes 36 peaküsimusest, aga vastavalt intervjuule küsiti info saamiseks ka lisaküsimusi. Intervjuu ise on jaotatud kolme ossa. Esimene osa on suunatud kiirmoe tarbijakäitumisele, st TalTech'i naistudengite kiirmoe ostmis- ja tarbimisharjumustele. Teine osa koosneb üldistest kiirmoega seotud küsimustest ja ülemineküküsimustest. See osa on vajalik, et luua sujuv üleminek viimasele intervjuu osale, milleks on keskkonnateadlikkus. Oluline on luua intervjuueeritava jaoks sujuv üleminek, et keskkonnaga seotud küsimused ei tunduks ehmatavad. Intervjuu teemakava on leitav Lisa 1 alt.

Intervjuueeritavateks valiti Tallinna Tehnikaülikooli naistudengid. Tegemist on mugavus-, aga ka sihtpärase valimiga. Mugavusvalimiga, sest tegemist on autori tuttavatega, mis tagab intervjuude edu. Sihtpärase valimiga, sest kõik intervjuueeritavad on kiirmoe tarbijad. Kokku viidi läbi 5 intervjuud, mille kestvuseks oli 30-40 minutit. Intervjuud lindistati intervjuueeritavate nõusolekul ning transkribeeriti. Lisa 2 sisaldab endas kõikide intervjuude transkriptsioone. Intervjuueeritavatele on tagatud anonüümsus ning nimed on kodeeritud.

Transkribeerimise tulemusel saadud intervjuuteksti analüüsiti kvalitatiivse sisuanalüüsiga, sest see võimaldab süstemaatilist lähenemist kogutud materjalile. Analüüsi puhul on tegu tavapärase sisuanalüüsiga, mille kategooriad põhinevad interjuutekstist. Intervjuude kategooriad sündisid teooria mitmekordsel läbilugemisel. (Laherand 2010, 290-292)

Analüüs on jaotatud eraldi teemadeks, mille alla kuuluvad väiksemad kategooriad. Neid kategooriaid aitavad tekitada erinevad koodid, mis loodi kvalitatiivse analüüsi käigus.

2.2. Analüüs

2.2.1. TalTech'i naistudengite käitumine kiirmoodi ostes ning seda kasutades

Ostusagedus

Mis puutub kiirmoe kasutamisesse, siis selle koha pealt on erinevaid vaatepunkte. On neid, kes tajuvad, et nad tarbivad kiirmoodi väga palju. Vastaja 1: *“Kahjuks ikka väga palju.”* Vastaja 5: *“Tarbin ikka, ma arvan, et väga palju tarbin.”*

Samas on tudengeid, kes arvavad, et nad kiirmoodi ise väga palju ei tarbi. Vastaja 2: *“Pigem selline keskmine, ma tarbin seda aga mitte liiga palju. Mul endal ei ole nii suur vajadus selle järele.”* Vastaja 3: *“Kord paari kuu jooksul. Tavaliselt on nii, et kui ma ostmas käin, siis ma ostan rohkem riideid, sest ma ei viitsi tihti poodides käia.”*

Vastaja 2 näiteks ütleb, et tema käib kiirmoe kauplustes ainult hooajalisi kaupu ostmas. Vastaja 2: *“Mingi nelja kuu tagant äkki. Just siis kui need hooaja tooted on müügil, siis lähen hooaja tooteid ostma. Siis on uus valik ja mul on tarvis uueks aastaajaks riideid soetada.”*

Kiirmoe rõivaste valimine

Mille põhjal eelistavad TalTech'i naistudengid valida endale kiirmoe kaupu? Näiteks ühe arvamusena toodi välja, et valitakse riideid selle põhjal, mis endale isiklikult meeldivad. Vastaja 1: *“Kas selline valik on ka, et mulle lihtsalt meeldib? Ma just eelistan valida selle järgi tooteid, mis mulle meeldivad. Põhjuseks on see, et minu jaoks on kõige olulisem leida riideid, mis mulle endale meeldivad.”*

Tajutakse ka, et riideid valitakse ka selle põhjal, et kas toode sobib kokku inimese enda stiiliga. Vastaja 3: *“Esimesena vaatan selle välimust. Kas see on ilus? Kas see sobib kokku minu stiiliga? Siis vaatan kvaliteeti ja hinda.”* Vastaja 2: *“Pigem ikka mängib rolli, aga samas vaatan stiili ja lõikeid rohkem. Hind on selline teisejärguline. Kui lõige sobib, siis alles vaatan hinda.”*

Miks ostetakse kiirmoodi?

Kiirmoodi ostetakse erinevatel põhjustel. TalTech'i tudengid tajuvad, et ostavad seda just kättesaadavuse tõttu. Vastaja 4: *“Ma eelistan seda kanda, sest see on kiiresti kättesaadav.”* Vastaja 5: *“Ma arvan, sest see on taskukohasem ja kättesaadav.”*

Tunnetakse ka, et riideid ostetakse reaalse vajaduse põhjal. Vastaja 4: *“Üldiselt lähen poodi kui mul on reaalne vajadus mingi ese osta.”* Tajuti ka, et COVID-19 on tekitanud soovi rohkem kiirmoodi osta. Vastaja 1: *“Koroona on suurendanud mu tarbimist kindlasti. Ongi see, et olen kodus igavusest hakkanud sirvima netilehti ja ostma endale igast tooteid kokku.”*

Kiirmoebrändid

Kiirmoe valdkonda kuulub palju erinevaid brände ja kauplusi. Mille põhjal aga TalTech'i naistudengid riidekauplusi valivad? Tunnetakse, et peamiselt valitakse kiirmoe brände riiete valiku põhjal. Vastaja 1: *“Enim ostan mina Zarast kindlalt. Ma eelistan seda ainult riiete valiku põhjal. Nagu toidupoodigi valin selle järgi, kus on parim valik kaupu.”* Vastaja 4: *“Kõige rohkem meeldib mulle käia Zaras ja H&M'is. Need on põhilised kaks poodi. Stradivarius tegelikult ka. Seal on kõige ilusamad riided minu subjektiivse arvamuse põhjal.”* Vastaja 5: *“Ma tunnen, et seal on minu maitsele rohkem riideid, mis on taskukohase hinnaga ja ongi noortepärased riided, mis trendikad.”*

2.2.2. Mis mõjutab TalTech'i naistudengeid kiirmoe ostmisel?

Sotsiaalmeedia ja sõbrad

On ka erinevaid väliseid tegureid, mis võivad kiirmoe tarbimist mõjutada. Üheks selliseks arvatakse olevat sotsiaalmeedia. Vastaja 1: *“Mina olen väga suur ohver, sest sotsiaalmeedia näitab alati kõige ägedamaid trende.”* Vastaja 2: *“Sotsiaalmeedia ka mingil määral. Näiteks reklaamid.”* Vastaja 3: *“Mind mõjutab kõige rohkem sotsiaalmeedia. Seal ma saan inspiratsiooni, mida poest osta.”*

Ühtlasi tunnetakse, et sõbrad saavad mõjutada kiirmoe oste. Vastaja 2: *“Sõbra arvamus on oluline just, et kui ta ütleb näiteks, et mingi toode on lahe. Mõtlen siis, et see võiks mul ka olla näiteks.”* Vastaja 4: *“Sõprade soovitus aga võib suunata mind teisse poodi midagi vaatama.”*

Nimetati ka vastupidist, et sõbrad ei mõjuta kiirmoe oste üldse, sest riietusstiilid on täiesti erinevaid. Vastaja 3: *“Sõbrad ei mõjuta eriti, sest meil kõigil on oma erinev still ja erinev maitse riiete osas.”*

Kvaliteet

Kiirmoe kvaliteeti tajutakse keskmisena. Põhjusena tuuakse välja, et kiirmoe ärimudel kujutabki endas pidevalt riiete välja vahetamist. Vastaja 2: *“Ma ei taha öelda, et päris halb, aga pigem selline keskmine. Nad ongi keskendunud sellele, et sa lähed pidevalt ostma. Nad pigem suunavad oma*

ressursid sinna, et nad käiksid moega kaasas. Põhiliselt ongi kiirmood suunatud noortele, sest nende jaoks on hinnad odavad ja nad ei mõtle eriti kvaliteedi peale.” Vastaja 3: “Keskmine, sest kui ma maksaksin kõrget hida kiirmoe toote eest, siis ma kindlasti peaks seda halva kvaliteediga tooteks.”

Tuuakse välja, et kiirmoodi ostes saadakse kaupa võrdväärselt selle hinnale. Tajutakse, et kvaliteetsema kauba eest peab rohkem raha välja käima. Vastaja 3: “No sa maksab võrdväärselt selle eest, mida sa kätte saad. Muidugi võiks olla parem kvaliteet ja pikem vastupidavus, aga selle eest tuleb kõrgemat hinda maksta. Ehk ma olen hetkel rahul.”

Vastaja 4 seevastu on veendunud, et kiirmoe kvaliteet on täiesti piisav ja rahuldav. Põhjusena toob ta välja selle, et on ise kallimate brändide rõivaid kandud ning nende omavaheline kvaliteet on suht võrdväärne. Vastaja 4: “Pigem olen, sest olen ostnud ka kallimaid brändi riideid ja otsust vahet nende vahel ei ole märganud.”

Vastupidiselt vastaja 4-le nimetab vastaja 1, et kiirmoe riiete kvaliteet on, väikeste eranditega, väga halb. Vastaja 1: “Kiirmoe toodetel on halb kvaliteet, välja arvatud teksad ja jakid.”

Riiete kestvuse osas tajutakse, et kasutusaeg võiks kindlasti pikem olla. Vastaja 2: “Võiks kindlasti kauem kesta, et see suht lühike aeg riideeseme kestvuseks.” Vastaja 3: “Minu meelest võiks nad veidi kauem vastu pidada küll. Kas või paar aastat vähemalt.”

Kvaliteeti saab mõõta erinevate indikaatorite põhjal. TalTech'i naistudengid tajuvad, et nende meelest on parim viis kvaliteeti mõõta tekstiili järgi. Vastaja 1: “Hindan kvaliteeti käega katsumise järgi. Kui oled veidike maa peal elanud, siis õpid ära tundma tekstiilid, mis lähevad topiliseks ja koledaks ja mis mitte. Ehk jah, tekstiili järgi.” Vastaja 3: “Tekstiili ja õmbluste järgi kohe kindlasti. See on esimene asi, mille põhjal ma hindan kvaliteeti.”

Tajutakse ka, et kvaliteeti on võimalik hinnata hinnasildi põhjal. Vastaja 2: “Alati küll ei kehti, aga enamjaolt ma lähtun sellest, et kui hind on kallim, siis on toode ka kvaliteetsem.”

Impulsiivsed kiirmoe ostud

Impulsiivseid oste mõjutavad mitmesugused välised tegurid. Ühe tegurina tajutakse poes olevate esemete paigutust. Vastaja 4: *“Poodides on üsna kavalalt asjad paigutatud. Ühest vahekäigust teisse liikudes jäävad silma aksessuaarid ja pesu, siis hakkad mõtlema, et võiks seda ka osta.”*

Lisaks esemete paigutusele poes tekitab impulsiivset ostusoovi ka see, kui poes on ainult saadaval mingist riideesemest viimane toode. Vastaja 1: *“Ma tootsin kaks asja välja – hind ja see kui on mingi hästi lahe asi müügil ning viimane toode on alles.”*

Arvatakse, et ka hind ning kauba valik mängib rolli impulsiivsete ostude tekkel. Vastaja 3: *“Suur riiete valik, hinnad. Kindlasti ka allahindlused ja erinevaid kampaaniad.”* Justnimelt sooduspakkumised võivad soodustada impulsiivsete ostude teket, tajutakse. Vastaja 1: *“Jah, eriti kui soodukate ajal on asjad paari euroga müügil. Näen, et nii odav, miks mitte endale osta.”*

Kaubavaliku puhul arvatakse, et lisaks trendikas riidevalik soodustab impulsiivsete. Vastaja 2: *“Äkki mingid sellised asjad, mis on praegu moes. Mõtlen, et mul võiks ka see ese olla. Hiljem mõtlen ümber, et kas oli ikka seda vaja.”*

Hind

TalTech'i naised tajuvad, et eelarve ei võimalda osta kallimaid riideid. Seetõttu pöörduakse kiirmoe poole. Vastaja 1: *“Kuna ma olen tudeng, siis minu eelarve ei ole nii suur, et osta kallimate brändide riideid ning jätkusuutlikke brände. Seetõttu valin taskukohasemad valikud, mis enamjaolt on kiirmood.”* Vastaja 3: *“Tarbin jah, sest kiirmoe hinnad on minu jaoks taskukohased.”*

Tajutakse, et kiirmoe ostmist mõjutab lisaks eelarvele ka näiteks muud tehtavad kulutused. Vastaja 1: *“Kui on muid kulutusi palju, siis käin vähem. Kui rohkem on vaba raha, siis käin poodides tihedamini.”* Ühtlasi tunnetakse, et palgapäev mõjutab oluliselt kiirmoe ostmistihedust. Vastaja 4: *“Kindlasti sõltub ka sellest, millal palgapäev oli. Kuu alguses poole on suur oht impulsiivseks ostuks. Kuu lõpu poole vaatan hoolikamalt, mida ostan.”*

Kiirmoe odav hind võib tekitada samuti soovi teha impulsiivseid oste, arvavad Taletch'i naistudengid. Vastaja 1: *“Jah, eriti kui soodukate ajal on asjad paari euroga müügil. Näen, et nii*

odav, miks mitte osta. Lisaks tuuakse välja, et kiirmoe odavad hinnad on tarbija jaoks positiivne aspekt. Vastaja 1: *“Plussiks on hind muidugi.”*

Miks aga kiirmoe hind mängib olulist rolli? Tuuakse välja näiteks ühe põhjendusena tudengiks olemine. Vastaja 1: *“Kuna olen tudeng, siis minu eelarve ei ole nii suur, et osta kallimate brändide rõivaid ning jätkusuutlikke brände. Seetõttu valin taskukohasemad valikud, mis enamjaolt on kiirmood.”* Vastaja 3: *“Olen ise tudeng ja kallimaid rõivaid väga lubada endale ei saa.”*

On ka TalTech'i naistudengeid, kelle jaoks mängivad kiirmoe hinnad olulist rolli, kuid siiski see ei ole ostu puhul kõige olulisem. Vastaja 2: *Pigem ikka mängib rolli, aga samas vaatan stiili ja lõikeid rohkem. Hind on selline teisejärguline. Kui lõige sobib, siis vaatan alles hinda.”*

Tuuakse välja ka selline arvamus, et kuigi kvaliteeti vaadatakse esimesena, siis hindasid mingil määral võrreldakse ikka. Vastaja 4: *“Üldiselt ma lähen poodi kui mul reaalne vajadus mingi ese osta. Kindlasti vaatan materjali kvaliteeti. Mõnes mõttes võrdlen hindasid ka samas poes. Kui on üks särk 10 eurot ja teine särk 15 eurot, siis võtan 10-eurose särki.”*

Kiirmoe hind ei ole oluline TalTech'i naistudengite meelest siis, kui on vaja osta pikaajalisemalt kasutatavat eset. Vastaja 5: *“Kui ma aga tahan talvejopet, mida kannan pikemat aega, siis vaatan pigem kvaliteedi järgi.”*

Kui aga rahas ei oleks küsimus, kas siis kiirmoodi enam ei ostetaks? Ühe arvamusena toodi välja, et täielikult kiirmoe ostmist ära ei lõpetataks, kuid kindlasti seda vähendaks. Vastaja 1: *“Kui mul oleks rahaliselt võimalik jah. Lisaksin ka selle, et kui jätkusuutlikute toodete turg laieneks, hakkaksin ma seda rohkem tarbima. Vaadates aga praegust turu seisukorda, siis ma märgatavalt vähendaksin kiirmoodi, aga täielikult välja ei jätaks. Umbes 25% oleks kiirmood ja 75% oleks seda jätkusuutlikumat toodet.”*

Intervjuudes tuuakse välja ka, et ei tajuta tihti täpselt ära, mis kauplus on kiirmood ja mis mitte. Seetõttu ei oskaks võibolla kiirmoodi täielikult elimineerida ka juhul, kui rahas ei oleks küsimus. Vastaja 5: *“Ma arvan, et kindlasti vähendaksin enda kiirmoe tarbimist. Aga kuna ma täpselt ei kujuta ette, et võibolla ma arvan, et mingi bränd ei ole kiirmood, aga tegelikult on. Ehk ma ei oskaks neid valikuid teha.”*

Siiski leidub ka neid tarbijaid noorte naiste hulgas, kes arvavad, et ei ostaks kiirmoodienam üldse, kui kallid brändid oleksid taskukohased. Vastaja 4: *“Kui rahaliselt oleks võimalik, siis elimineeriksin jah. Sest kui rahaliselt oleks võimalik kiirmoest loobuda, siis kõik need brändi poed muutuksid minu jaoks tavalisteks poodideks ja need ei ole enam minu jaoks luksuskaubad.”*

2.2.3. Teadlikkus kiirmoe keskkonnamõjust

On erinevaid aspekte, mille osas TalTech'i naistudengid teadlikud on. Intervjuudes tuuakse välja väga palju erinevaid arvamusi ning spekulatsioone, kuidas kiirmood negatiivselt keskkonda mõjutab. On erinevaid allikaid, kust TalTech'i naistudengid oma informatsiooni kätte saavad. Informatsiooni on talletatud nii netilehtedelt kui ka dokumentaalidest. Vastaja 3: *“Jah, ikka olen erinevatel netilehtedel ja olen isegi paari dokumentaali näinud.”* Vastaja 2: *“Pigem ikka olen internetist lugenud.”*

Tekstiilide valmistamisprotsess

Rääkides tekstiilide tootmisest, siis TalTech'i naistudengid tajuvad, et kiirmoe tekstiile toodetakse teistmoodi kui traditsioonilise moe tekstiile. Intervjuudes arutletakse, et kiirmoe tekstiilide tootmisel ei kasutata lihtsaid tekstiile, näiteks puuvill. Kasutatakse hoopis naftast ja keemilistest ainetest valmistatud tekstiile. Lisaks ollakse teadlikud, et tekstiilide värvimisel kasutatakse mürgisemaid värve. Vastaja 1: *“Olen kuulnud ka, et kiirmoe tekstiilide värvimisel kasutatakse mürgisemaid aineid kui tavamoeriiete tootmisel.”*

Õhureostus

TalTech'i naistudengid on ka teadlikud, et tekstiilides mürgiste kemikaalide kasutamine põhjustab õhureostust. Arvatakse, et kemikaalide töötlemisel satuvad õhku mürgised ained, mis tekitavad suurt õhureostust. Vastaja 2: *“Äkki kasutatakse kemikaale riiete tootmisel. Tekstiili tootmisel ja kasutamisel ka erinevaid ühendeid tekivad, mis jäävad õhku.”*

Kemikaalide kasutamist ei peeta ainsaks õhureostuse tekitajaks. Tajutakse, et ka tehaste kütmine tekitab õhureostust. Vastaja 3: *“Kui ma ei eksi, siis see õhureostus tuleb erinevatest tööstusprotsessidest ja tehaste kütmisest äkki. Siis keemilised protsessid tekitavad ka auruseid, mis õhku paiskuvad.”*

Tuuakse ka välja, et kiirmood põhjustab kasvuhoonegaaside teket. Vastaja 3: *“Jah, olen kuulnud tehaste poolt tekitavate õhureostuste kohta ning kasvuhoonegaaside kohta.”*

Jäätmed

Riide jääke, mida põhjustab kiirmoe tarbimine, peetakse samuti suureks probleemiks. Tuuakse välja näiteks seda, inimesed ise ei oska viia riide jääke õigesse kogumiskohta. Vastaja 1: *“Kurb on ka see, et enamik inimesi viskab lihtsalt riideid prügikasti, kuid tegelikult saaks neid jääke mujale ka viia.”*

Arutletakse ka sel teemal, et kiirmoe tootmisel tekib palju prügi. Intervjueeritavad tajuvad, et kuna toodetakse palju riideid, siis jääb üle suurel hulgal jääke. Neid jääke aga tehastes ümber ei töödelda. Vastaja 5: *„Ma arvan, et sellepärast, et kuna toodetakse palju riideid, siis jääb palju üle. Ja jääke ei töödelda ümber.”*

TalTech'i naistudengid on teadlikud, et kiirmoe tootmise jäägid satuvad lõpuks peale tootmisprotsesse veekogudesse. Vastaja 1: *“Aga võibolla need kangatükid satuvad ka veekogudesse. Lähevad loomadele ninna ja kõrri ning tekitab lämbumist.”* Vastaja 5: *“Võibolla kui need plastid ja prügijäätmed jõuavad igalepoole vette, siis äkki on maismaa peal jõudnud kuskile ja mingi lind nokib kuskil prahti.”*

Ressursside kasutamine tootmisel

Magevett kasutatakse kiirmoe tootmises väga palju, arutlevad TalTech'i naistudengid. Vastaja 1 toob näiteks, et teksapükste tootmisele kulub väga palju magevett. Vastaja 1 *“Näiteks teksadele kulub palju vett ja justnimelt magevett.”*

“Tootmine raiskab liiga palju ressursi.” toob välja vastaja 2. Naistudengid on teadlikud, et kiirmoe tootmisel kasutatakse väga palju toorainet ning ressursse. Tajutakse, et tooraine ning ressurside alla kuuluvad ka taastumatud loodusressursid. Vastaja 3: *“Siis midagi olen kuulnud ka selle kohta, et tekstiilitööstused kasutavad palju vett ning taastumatuid loodusressursse.”*

Reovee teke

Tootmisel tekkiv reovee teke on teema, mille kohta on nii mõnelgi TalTech'i naistudengil midagi öelda. Räägitakse, et reovesi lastakse tehastest välja tagasi veeringlusesse. Vastaja 1: *“Tööstused ka, mis lasevad reovett välja ja teevad õhureostust.”* Tajutakse, et tööstuses tekkiva reoveega ei osata midagi kasulikku teha, ning seetõttu otsustatakse reovesi veeringlusesse lihtsalt tagasi lasta. Vastaja 3: *“...midagi tarka [nad] sellega ei tee. Pigem vist viskavad tagasi vette. Ma arvan, et nad teevad seda sellepärast, et nad ei viitsi seda vett korralikult ümber töödelda, sest see oleks tülikas.”*

Kuigi noored naised leiavad, et reovee laskmine veeringlusesse ei ole eetiliselt õige, ei olda endale teadvustatud võimalusi alternatiivide leidmiseks. Vastaja 4: *“Eetiliselt see kindlasti õige ei ole. Alternatiivi koha pealt ma ei tea, kas on võimalik, aga seda võiks töödelda viisil, et seda saaks taaskasutada.”*

Reostuse mõju loomadele

On erinevaid loomi, keda kiirmoe tegutsemine negatiivselt mõjutab. Teadlikkus sellest on ka intervjuueeritavatel olemas. Vastaja 2: *“Näiteks äkki krabilised ja vähid, kes vette satuvad. Samuti ka maismaa loomad on ohustatud kui nad seda reostatud vett joovad.”* Lisaks nimetatutele tuuakse välja veel erinevaid loomi, keda kiirmood mõjutab; mainitakse ka veelinde. Vastaja 3: *“No kõik veelinnud näiteks, kes sellest reoveest kalu söögiks püüavad. Siis kindlasti loomad, kes seda vett joovad.”* Eraldi tuuakse välja kilpkonnad: *“Kilpkonnad näiteks. Ilmselt saavad nemad kahju vee kaudu.”*

Teatakse lausa, et kõik loomad on tegelikult kiirmoe tegutsemisest mõjutatud, sest nad hingavad reostatud õhku ja joovad reostatud vett. Vastaja 3: *“Äkki need loomad, kes joovad veekogudest mürki. Kitsed näiteks. Äkki ka linnud kui nad õhus lendavad. Tegelt kõik loomad ja isegi inimesed saavad kahju kui nad seda õhku sisse hingavad.”*

Selge on, et kiirmoe ettevõtted teevad suurt kahju keskkonnale. Vahel on ka olukordi, kus kiirmoe bränd väidab tarbijatele, et on keskkonnasõbralik, kuigi tegelikkus on vastupidine. Seda nimetatakse *greenwashing*’uks ehk rohepesuks. Vastaja 1: *“H&M ja Zara, ma ei ütle et on usaldusväärsed, aga nad promovad jätkusuutlikkust küll. H&M’il on kampaania, et vii ära oma riided kogumispunkti ja saad sooduskupongi. Samas on H&M saanud ka palju greenwashing süüdistusi keskkonnaaktivistide poolt. Seega ma ei tea, mis on õige ja vale.”*

2.2.4. Teadlikkus kiirmoe poolt tekitatava negatiivse mõju potentsiaalselt vähendamisest

TalTech'i naistudengid toovad intervjuudes välja erinevaid viise, kuidas nende arvates kiirmood keskkonda negatiivselt mõjutab. Milline on nende arvamus aga seoses selle negatiivse kahju vähendamisega? Kas TalTech'i naistudengite meelest on võimalik midagi muuta?

Töötlusprotsessid

Tajutakse suht mugavalt, et keskkonnareostuse probleemi ei oleks nagu võimalik lähiaegadel lahendada. Põhjuseks tuuakse mh, et puudub terviklik info sellest, kuidas tootmine toimub. Vastaja 1: *“Dokumentaalid on öelnud, et kunagi ei ole täit ülevaadet, mis nendes tehastes toimub. Aga ma kardan, et seda probleemi ei lahendata nii ruttu.”*

Kiirmoe tootmisel on erinevaid protsesse, mille käigus keskkonnale kahju põhjustatakse. Tudengid arvavad, et mingeid praeguseid protsesse saaks kindlasti vältida. Samas ollakse arvamusel, et mingid kindlad töötlemisprotsessid peaksid nagu jääma senisele tasemele – ehk siis keskkonda reostavaks. Vastaja 3: *“Ma arvan, et mingeid protsesse saaks ikka vältida. Võibolla teatud töötlusprotsessid on need, mida ei anna vältida.”*

Probleemile lahenduse leidmise lükkavad intervjuueeritavad mugavalt kaugemale tulevikku. Vastaja 4: *“Täielikult vältida ei saaks, kuskil kauges tulevikus on võimalik tehastest lahti saada, aga praegu kindlasti mitte.”*

Vee ümbertöötlemine

Tehastest lastakse välja ümber töötlemata reovett. Kas TalTech'i naistudengite meelest on seda tegeust võimalik vältida? Usutakse, et on kindlasti olemas mingeid alternatiivne, kuidas vett saaks kasutada. Vastaja 1: *“Kindlasti on olemas alternatiivne, äkki saaks vett kuidagi teistmoodi kasutada näiteks.”*

Siiski ollakse teadlikud sellest, et tegelikult oleks võimalik vett korralikult ümber töödelda. Tööstused ei tee seda laiskuse pärast, sest selle vee ümber töötlemine oleks liiga tülikas nende jaoks. Vastaja 2: *“Seda annaks ikka vältida, kui korralikult ümber töödelda. Miks nad seda ei tee? Ma arvan, et laiskus ja mugavus, võibolla ka teadmatus.”*

Ka vastaja 4 toob välja, reovett võiks nii ümber töödelda, et vett saaks taaskasutada. Vastaja 4: *“Alternatiivi kohta ma ei tea, kas võimalik on, aga seda võiks töötleda viisil, et seda saaks taaskasutada.”* Leitakse ka, et reovee väljalaskmist veeringlusesse võiks vältida. Vastaja 5: *“Ma arvan, et seda protsessi oleks võimalik vältida. Ma arvan, et see oleks liiga palju tegemist nende jaoks.”*

Loomadele tekitatav kahju

Seoses loomadega, keda kiirmoe tööstus mõjutab, tuuakse välja erinevaid arvamusi, kuidas mõju saaks vähendada. Tajutakse, et kui kiirmood ei reostaks õhku ega vett, siis ei läheks organismidesse nii palju toksilisi aineid. Vastaja 1: *“Kui võetakse ära see, et nad ei reosta õhku ja vett nii palju, siis ei lähe organismidesse ka seda mürgi nii palju.”*

Intervjueeritavad on teadlikud, kui veeringlusesse viidav reovesi oleks puhastatud, siis oleks võimalik vähendada loomadele tekitatavat kahju. Vastaja 2: *“Kui see reovesi on puhastamata, siis oleks [loomade kahjustamine] vältimatu. Aga kui nad puhastavad seda, siis saaks [vältida]. Loomale ei saa öelda, et ära joo sealt vett.”* Nagu ka vastaja 3: *“Seda, et need loomad kahju ei saaks, saaks ainult mõjutada siis, kui tehastest enam reostust ei tuleks.”*

Õhureostus

Õhureostusega seoses toovad intervjueeritavad välja erinevaid spekulatsioone ja arvamusi. Taas tajutakse mugavalt, et kiirmoe tehaste poolt tekitatavat õhureostust ei oleks nagu võimalik vältida. Põhjusena nimetatakse, et tehnoloogia ei oleks nagu piisavalt arenenud selle jaoks. Vastaja 1: *“Kui tehnoloogia areneks ja uus meetod leitakse, siis võibolla oleks ...[õhureostuse vältimine] võimalik.”*

Arvatakse, et 100% ei ole võimalik vältida õhureostust ilma tootmises kõiki etappe ümber muutmata ning see muutuks liiga kulukaks ettevõtte jaoks. Vastaja 5: *“Tore ei ole seda kuulda, aga ma ei tea, kas vältida saaks, aga vähendada kindlasti saaks. Ma arvan, et kulutuste vähendamise tõttu ei tehta seda.”*

Tarbimise vähendamine

Intervjueeritavad teavad täpselt, et kiirmoe poolt tekitatavat negatiivset mõju saaks ka vähendada vähem kiirmoodi tarbides ehk siis igapähele meist on võimalik tegelikult kiirmoe negatiivset mõju keskkonnale vähendada. Vastaja 2: *“Ma arvan, et ikka saab mõjutada. Meie oleme need, kelle jaoks neid tooteid valmistatakse. Kui tarbiksime vähem, väheneks ka tootmine.”*

Intervjueeritavad on teadlikud, et kui inimesed ostavad vähem, siis kahaneb nõudlus ja kiirmood vähendaks pakkumist. Küll aga tajutakse, et suure muutuse toimumiseks peaks nõudluse vähenemine olema märgatav. Vastaja 3: *“Saaksime ikka. Kui ostaksime vähem, kahaneks ka nõudlus ning ettevõtte peaks pakkumist vähendama. Selle tekkimiseks aga peab väga suur muutus toimuma, et kiirmoes nõudluse vähenemine märgatav oleks.”* Vastaja 4: *“Me ise saaksime mõjutada vähem ostes ja võibolla kui inimesed tuleksid kokku ja mingil moel karjana mõjutada tehaseid, et nad oma tegevust muudaks.”*

Vastaja 2 toob koguni välja, et kiirmoe negatiivne mõju keskkonnale takistabki teda kiirmood liigselt tarbimast.

Keskkonnasõbralikumate ettevõtete eelistamine

Jätkusuutlikumate brändide kasutamist peetakse veel üheks võimaluseks, kuidas ise vähendada kiirmoe negatiivse mõju teket. Vastaja 10: *“Mida ise saame teha, on äkki tarbijana eelistada brände, mis hoolivad keskkonnast. Kindlasti mitte Hinna-2-sendiseid ettevõtteid.”*

Naistudengid tajuvad ühtlasi kiirmoe tootjaid eri määral problemaatilistena ning mõtlevad, et sealgi saaks tarbijana teha keskkonnasõbralikumaid valikuid, kui ka tegelikult jätkusuutlike brändide kaubad on mõne tarbija jaoks liiga kallid ning nad ei ole sellele alternatiivile avatud. Vastaja 3: *“Saame valida kiirmoe poodide seast kõige vähem problemaatilisemaid kaupluseid. Jätkusuutlike kaupade puhul on probleemiks see, et hind on palju kõrgem. Ma arvan, et kui seda soovitada kiirmoe tarbijale, siis see ei aitaks eriti.”*

Taaskasutus

Keskkonnamõju kahandamise osas arvab nt vastaja 1, et inimesed saavad tegeleda selle poolega, mis neile kätte jõuab, st mitte visata riideid prügikasti, vaid viia taaskasutusse. Vastaja 1: *“Meie saame tegeleda selle poolega, mis meile kätte jõuab. Me ei viska riideid prügikasti, vaid viime taaskasutusse. Muudmoodi ma aga ei näe, et saaksime protsessi muuta.”*

Riiete viimine näiteks tagastuspunktidesse on samuti võimalus vähendamaks kiirmoe tarbimisel tekkivat süütunnet või ideaalis koguni keskkonnalist kahju. Vastaja 1: *“Eks ma ikka olen, aga samas tekib jälle see, et mis mina teha saan. Nojah saan mitte tarbida. Sellepärast proovingi kõik oma riided ära viia õigesse kohta, mitte prügimäele visata.”*

Ostukahetsus

Peale impulsiivoste on oht, et inimesel tekib ostukahetsus hetke ajel tehtud ostu tõttu. Kas ka TalTech'i naistudengitel seda tekib? Ostukahetsus võib tekkida TalTech'i naistudengite meelest siis, kui ostetud kaup ei ole reaalsuses hea kvaliteediga. Olgu selleks siis kas internetist või tavalisest poest ostetud kaup Vastaja 1: *“Need kahe-eurosed ostud enamjaolt ei kesta järgmise pesukorran. Oleks võinud selle raha hoopis mujale paigutada. Lisan siia juurde ka selle, et kahetsen ostu, kui toode on halva kvaliteediga, eriti siis kui netist tellid.”*

Kahetsus võib tekkida ka siis, kui ostetud ese on veidi kallim, arvavad TalTech'i naistudengid. Vastaja 3: *“Mul tekib kahetsus tavaliselt siis, kui ma ostan endale mõne kallima kiirmoe toote. Mul hakkab rahakotist kahju, kuigi see toode on väga ilus.”*

Tajutakse, et kahetsus jääb väga väheseks ajaks kestma, kui see üldse tekib. Vastaja 1: *“Ma arvan, et kahetsus tekib väga harva, isegi kui kahetsus tekib, kestab see ainult ühe päeva. Mul on muid riideid veel, et ei tasu jääda leinama taga seda riiet.”* Vastaja 3: *“Seda kahetsust ise tekib väga harva ja läheb suht ruttu üle, sest see ilus riie oli seda väärt.”*

Võib tekkida olukord, kus ostetud riideid üldse ei kantagi. Tajutakse, et see võib olla jällegi üks tegur, mis paneb inimest kahetsema enda sooritatud ostu. Vastaja 2: *“No kohe küll ei kahetse. Kui aga kappi hakkab sorteerima, siis vaatan et miks ma selle ostsin. Kahetsus tekib sellest, et kulutasin nii palju raha ja ka see, et ma ei jõudnud seda riideeset eriti kanda.”*

Kasutatud riietest vabanemine

Kui aga riidesemeid juba piisavalt kantud, on aeg anda sellele uus elu. Tunnetakse, et kasutatud riideid ei saa eriti edasi tuttavatele anda, sest riided on juba ära kantud ja koledad. Vastaja 1: *“Üldiselt need riided, mis mul on alles, on nagu Teisest Maailmasõjast läbi käinud ja neid väga sõpradele ei anna.”* Vastaja 2: *“Need ei pea nii kaua vastu.”*

Siiski leidub ka neid, kes tunnevad, et oma kasutatud esemeid saab tuttavatele edasi anda. Vastaja 3: *“Kui on korralik riie, siis annan noorematele õdedele proovida ja vaadata, kas nad tahavad.”* Vastaja 4: *“Kui riided on ilusad ja korralikud, siis ikka.”* Vastaja 5: *“Kui korralikud, siis jah.”*

Riiete tagastuspunkt on koht, kuhu tajutakse, et saab oma vanu riideid viia. Vastaja 1: *“Viin ülejäägid kiirmoe kaupluse tagastuskappi. Näiteks H&M võtab kasutatud rõivaid vastu.”* Siinkohal saab ainult spekuloida ja arvata, mis nende riietega hiljem edasi tehtakse ja kas need õigesse kohta toimetatakse. Vastavast kontrollist polnud intervjuudes juttu, kuid võib oletada, et intervjuueeritavad pole siin taustauuringut teinud ja usaldavad oma brändi.

2.2.5. Kiirmoodi tooteva töäjõu olukord naistudengite kui kiirmoe tarbijate arvates

Kiirmoe tootjate suhtumine

Taltech'i naistudengid on teadlikud, et kiirmoe töötajate töötingimused on halvad. Vastaja 4: *“Ma arvan, et väga halvad. Arvestades seda, et nad saavad vähe palka, ma usun et töötingimused on ka olematud. Tööpäevad on samamoodi väga pikad.”*

TalTech'i naistudengid teavad, et kiirmoe tehastes ei mõeldagi töötajate heaolule – tootjate jaoks ei ole prioriteetne seista oma töötajate heaolu eest. Vastaja 7: *“See ka, et kui näpu otsast õmblevad, siis põhimõtteliselt peavad tööd jätkama. Töötajate heaolule ei mõelda.”*

Ergonoomilised probleemid

Mis puutub kiirmoe töäjõudu, siis Taltech'i naistudengid toovad intervjuudes välja ergonoomiliste probleemide tekkimise. Arvatakse, et kiirmoe tehastes töötavatel inimestel on probleeme selja, kaela

ning jalgadega. Lisaks arvatakse, et kuna valgustus ei ole tehastes ilmselt piisavalt hea, siis ka silmanägemine saab kiirmoe töölistel oluliselt kahjustada. Vastaja 1: *“Need ergonoomilised probleemid on ka. Kehalised pinged – selg, kael, jalad. Meil on see, et peab olema kindel valgustus tööruumides. Seal kahtlen, et on ja nende silmad saavad kahjustada.”* Vastaja 5: *“Ma arvangi, et nad on seal kitsas ruumis koos, et neil on vähe võimalusi jalgu sirutada ja ergonoomiliselt halb.”*

Rutiin ja monotoonne töö

Arvatakse, et nimetatud ergonoomilisi probleeme soodustab monotoonne töö, mida kiirmoe tehaste töötajad päevad läbi teevad. Vastaja 2: *“No ma kujutan ette, et töötingimused puuduvad. Inimesed istuvad õmblusmasinate taga üksteise kõrvale ja teevad ühte ning sama monotoonset tööd päevast päeva.”*

Kiirmoe tehastes töötades on inimestel selgelt rutiinne töökeskkond, teavad intervjueeritavad, ning rutiinne töö on tervisele kahjulik ja seetõttu on kiirmoe tehaste töötajatel kehv tervis. Vastaja 2: *“Rutiinne töö on kahjulik. Tervis ei pea rutiinset tööd tehes kaua vastu.”*

Pikad tööpäevad ja madal palk

Lisaks rutiinsele ja monotoonsele tööle tuuakse välja ka pikad tööpäevad, mis on TalTech'i naistudengite arvates suureks probleemiks kiirmoe tehastes. Vastaja 3: *“Nende töötingimused on ilmselgelt halvad. Olen näinud dokumentaali, kus pere reaalselt elas tehases. Magasid paar tundi masinate juures maas ja tegid tööd edasi. Töötunnid on kohutavalt pikad ja tasu ka nigel.”* Vastaja 5: *“Palk on väike ja töötunde palju.”*

Ka töötajatele makstavat palk usutakse olevat väga väike. Vastaja 1: *“Kogu see orjanduse ja madala palga maksmine töötajatele on halb.”* Vastaja 1: *“Lisaks ka ei kulu raha õmblejatele, sest neile makstakse 1 sent aastas.”*

Kemikaalidega kokkupuude

On veel ohte, millega intervjueeritavate arvates kiirmoe tööjõud kokku puutub. Üheks neist on näiteks erinevaid kemikaalid. Vastaja 4: *“Kindlasti töötlemisel tekivad kemikaalidega ohud.”*

Tajutakse ka, et töötajatel ei ole kaitserõivastust, millega end kemikaalide ja mürkide eest kaitsta.

Vastaja 1: *“Kemikaalide jaoks ei ole maske.”*

Lapstööjõu töötingimused

Alaealiste kasutamist kiirmoe tehastes tajuvad intervjueeritavad väga negatiivselt, samas usutakse, et kindlasti on palju alaealisi, kes nendes tehastes rasket tööd teevad. Vastaja 1: *“Kindlasti töötavad ka paljud alaealised nendes tehastes.”*

Arvatakse, et lapsi kasutatakse ära raskemate tööde tegemisel, sest lapsed ei mõista veel, mis õige ja mis vale. Vastaja 3: *“Kuid kahtlustan, et neid võidakse ära kasutada raske töö tegemisel, sest nad on alles lapsed ja ei mõista, mis on õige ja vale.”*

Lapsorjade või lapstöötajate töötingimuste osas toodi ühtlasi intervjuudes välja levinud tarbijat ennast õigustav diskursus, et lapsed otsekui ise tahavad töötada kiirmoe tehastes raha teenimise eesmärgil. Vastaja 1: *“Ma nägin dokumentaali, et inimesed tahavad ise seal töötada, sest nad on nii vaesed. Nad isegi võltsivad dokumente, et tööle üldse saada. Ma usun, et neil on samad tingimused kui täiskasvanul.”* Sama arvab vastaja 5: *“Ma arvan, et neil ei ole eritingimusi, ma arvan neil ka sama karm seal [kui täiskasvanutel].”*

Ometi nimetavad naistudengid ka, et lapsorjadel võivad olla veel halvemad tingimused kui täiskasvanud töötajatel. Vastaja 2: *“Mingil põhjusel arvan, et on isegi halvemad tingimused kui tavatöötajatel. Kuid loodan, et samad tingimused, mis täiskasvanud töötajatel.”* Vastaja 4: *“Ma kahjuks kipun arvama, et kas samad või veel hullemad. Lapse perspektiivist on päris raske teha samat tööd, mida täiskasvanud teevad.”*

Perspektiivi tajumine töötajatele

Intervjueeritavatele on selge, et äärmuslikult viletsate töötingimuste taga kiirmoe tehastes on odav tootmine. Vastaja 2: *“Nad ei muuda seda, sest see on odav ja inimesed ei nõua neilt muid tingimusi, seega nad ei muuda seda ka.”* Vastaja 3: *“Ma arvan, et seda [töötingimuste parandamist] ei tehta, sest siit tuleb suurim kokkuhoid riiete valmistamisel.”*

Samas on TalTech'i naistudengid teadlikud, et töötingimusi oleks tootjatel võimalik soovi korral

muuta. Vastaja 1: *“Muidugi oleks võimalik neid tingimusi vältida, meil tuleb see päris hästi välja kui vaadata meie tehaseid.”* Vastaja 2: *“See läheks ettevõtte jaoks kulukaks, aga tootmine on niigi odav. Seega arvan, et see on võimalik vältida.”* Vastaja 3: *“Seda annaks muidugi vältida, sest tegu on inimestega, keda peetakse kui orju. Sellisele tegevusele ei ole vabandust.”*

2.3 Uuringu tulemused

2.3.1. Milline on TalTech'i naistudengite käitumine kiirmoodi ostes ning tarbides?

Kiirmoe tarbimistiheduse osas on TalTech'i naistudengitel väga erinevaid arvamused. On neid, kes tunnevad, et ostavad väga palju kiirmoodi. Teisalt on naisi, kes arvavad, et ostavad ainult hooajalisi kaupu ning nende jaoks ei ole see liiga suur tarbimine.

Kiirmood pakub suures valikus riideid. TalTech'i naistudengid ostavad kiirmoodi erinevatel põhjustel. Intervjuudes tuuakse välja, et ostetakse sisetunde põhjal, st kui riideese meeldib ja riietusstiilist lähtuvalt. Arvatakse ka, et kiirmoodi ostetakse kättesaadavuse tõttu, st kiirmood on nende jaoks taskukohane ja kättesaadav kaup. Tunnetakse samas, et kiirmoodi ostetakse vajaduspõhiselt. Kui tekib reaalne vajadus, siis minnakse kiirmoe poodi seda ostma.

Kiirmoe brände arvatakse valitavat põhiliselt kaubavaliku põhjal. Tajutakse, et oluline on lai kaubavalik, mis sobib kokku inimese personaalse stiiliga. Arvatakse, et kaup peab paistma atraktiivne ja enda maitsele sobiv.

Ka hind mängib suurt rolli kiirmoe puhul, tajuvad Taltech'i naistudengid. Tunnetakse, et muud kulutused mõjutavad oluliselt seda, et kui tihti ja palju kiirmoodi osta. Tudengid arvavad, et ostavad kiirmoodi, kuna ei jõu osta kallimaid rõivaid. Ometi toodi intervjuudes ka välja, et hind ei ole kiirmoe puhul esmatähtis, vaid valik tehakse riiete kvaliteedi (st eelkõige kvaliteedi-hinna suhte), riiete lõigete ning stiili põhjal.

TalTech'i naistudengid tunnevad, et nende kiirmoe oste mõjutavad nii sotsiaalmeedia kui ka sõbrad. Tajutakse, et sotsiaalmeedia näitab just kõige uusimaid trende ning riideesemeid. Arvatakse, et sõbra arvamus ning soovitus võib suunata ostma erinevaid tooteid, kui just sõpradel pole erinev riietusstiil ja maitse.

Mis puutub impulsiivsetesse ostudesse, siis tajutakse, et nt riiete paigutus poes võib tekitada impulsiivse ostu isu. Tunnetakse, et impulsiivset ostu soodustab ka see, kui on poes alles ainult viimane ese mingist lahedast tootest. Lisaks arvatakse ka, et allahindlused ja odavad hinnad tekitavad soovi osta impulsiivselt kokku asju, mida tegelikult vaja ei ole.

Ostukahetsuse osas nimetavad intervjuueeritavad, et kahetsus tekib juhul, kui toode ei ole piisavalt hea kvaliteediga, nt kui internetist tellitud kaup on halvema kvaliteediga kui alguses arvatud. Tajutakse ka, et kahetsus võib tekkida, kui ostetud riideeset lõpuks ei kantagi. Üldiselt tuntakse ostukahetsust kiirmoe tarbimise tõttu harva ja kui, siis lühikest aega, sest odavad hinnad ei kahjusta ka tarbetute ostude juures rahakotti.

Kui riideeseme elu on läbi saanud, siis on erinevaid viise sellest vabanemiseks. TalTech'i naistudengid tajuvad, et kiirmoe kaup ei ole võimalik edasi kinkida, sest riided on sageli juba räbalad. Kui aga on ilus riie, siis tunnetakse, et seda saab edasi anda kas pereliikmele või sõbrale. Riiete tagastuspunktid, nt H&M omad, on koht, kuhu samuti soovitakse vanu riideid viia.

2.3.2. Millised on TalTech'i naistudengite teadlikkus keskkonna kahju osas, mida kiirmood tekitab?

TalTech'i naistudengid toovad välja, et nad on kuulnud kiirmoe poolt tekitatavast negatiivsest kahjust nii dokumentaalidest kui ka internetilehekülgedelt.

Ollakse teadlikud, et kiirmoe tekstiile toodetakse erinevalt võrreldes traditsioonilise moega. Kiirmoe tekstiilidel ei kasutatata lihtsaid tekstiile, vaid naftast ja keemilistest ainetest valmistatud tekstiile, mille värvimisel kasutatakse mürgisemaid värve kui tavamoe puhul, arvavad TalTech'i naistudengid. Teatakse ka, et nende mürgiste kemikaalide kasutamisel tekib õhureostus. Viimast tekitavad intervjuueeritavate teada ka tehaste kütmine ja erinevad töötlusprotsessid tekitavad õhureostust. Õhureostuse puhul tunnetakse ühtlasi, et praktiliselt ei ole kiirmoe tehaste poolt tekitatavat reostust võimalik vältida, sest tehnoloogia ei oleks otsekui piisavalt arenenud. Teatakse, et kõik töötlusprotsessid tuleks selleks ümber korraldada. Usutakse, et mingil määral oleks see siiski võimalik.

TalTech'i naistudengid on ühtlasi teadlikud, et tootmisel tekkiv prügi on suureks probleemiks. Mainitakse tootmisjääke, mis tehastes ümber ei töödelda ja lõpuks veekogudesse jõuavad. Liigset ressursside kasutamist peetakse samuti suureks probleemiks kiirmoe puhul. Tajutakse, et magevesi on üks taastumatu ressurss, mida kiirmood liigselt kasutab. Mis puutub reoveesse, siis TalTech'i naistudengid toovad välja, et nende arvates see vesi lastakse veekogudesse tagasi ilma korralikult ümber töötlemata. Ollakse teadlikud, et vee ümber töötlemine oleks tülikas ja kulukas protsess tootjate jaoks. Kuigi reovee tagasi laskmist veeringlusesse tajutakse ebaetilisena, ei soovita enda jaoks teadvustada alternatiivide olulisust ning võimalikkust. Reovee osas tunnetakse, et vett oleks

võimalik soovi korral ümber töödelda ning tehased ei tee seda laiskusest, st kuna ei taju vajadust või ka survet. Mõistagi on tudengid teadlikud, et kui reovee hulk väheneks, siis kahaneks ka loomadele mõjuv kahju.

Loomadele tekitatava kahju puhul ollakse teadlikud, et kiirmoe tootmine mõjutab kõiki maismaa loomi. Nad joovad reoveega mürgitatud vett ja hingavad sisse kemikaale, mis õhus ringlevad. Tajutakse, et ka krabilised, kilpkonnad ning vähid on mõjutatud kiirmoe tegevuse tõttu.

Lisaks tajutakse, et probleemiks on ka inimesed, kes ei oska oma vanu riideid õigesse kogumiskohta viia.

Ühtlasi on naistudengeile hakanud silma, et kiirmoe brändid võivad tegeleda rohepesuga, st kiirmoe bränd võib väida, et on keskkonnasõbralik, kuid tegelikult on olukord vastupidine.

Kahjuks tajuvad TalTech'i naistudengid, et kiirmoe poolt tekitatava kahju probleemi ei ole võimalik tootjate poolt lähiaegadel lahendada. Siiski usutakse, et mingeid töötlusprotsesse, on võimalik tegelikult parandada, kui ka mõned protsessid oleks otsekui vältimatud, sest tehnoloogia ei ole piisavalt arenenud. Probleemi lahendust nähakse mugavalt kusagil tulevikus.

TalTech'i naistudengid on ühtlasi teadlikud, et kiirmoe negatiivset mõju saab vähendada väga lihtsalt, ehk siis ise vähem tarbides. Ka keskkonnasõbralikumate brändide eelistamine oleks lahendus. Samas arvavad intervjuueeritavad mugavalt, et hinnavahe tõttu ei saa praegune kiirmoe tarbija niikuinii jätkusuutlikumaid brände tarbida, kui ka muus kontekstis nimetati sama kiirmoe tarbija kapis kuhjuvaid tarbetuid rõivaid.

Taaskasutustki tajutakse lahendusena olukorrale: arvatakse, et oluline on enda kasutatud riided viia õigesse kohta. See aitab ühtlasi vähendada süütunnet kiirmoe ostmisel.

2.3.3. Kui teadlikud on TalTech'i naistudengid kiirmoe tööjõu tingimuste osas?

TalTech'i naistudengid tunnevad, et kiirmoe töötajate tingimused on halvad. Tajutakse, et sealsed töökeskkonnad ei mõelda töötajate heaolule. Tajutakse, et töötajad puutuvad kokku mitmete ergonoomiliste probleemidega. Ergonoomiliste probleemide põhjustajaks peetakse monotoonset tööd. Tajutakse, et inimesed istuvad pikad päevad üksteise kõrval õmblusmasinate taga. Lisaks arvatakse, et töökeskkond on väga rutiinne, mis on tervisele kahjulik. Lisaks tunnetakse, et töötajate silmanägemine saab kahjustada kehva valgustuse tõttu tehastes.

Arvatakse ka, et töötajatele makstakse tehastes väga madalat palka, kuid siiski peavad nad töötama väga pikki vahetusi. Tajutakse, et selline palk on liiga väike raske koormusega töö sooritamise jaoks.

Ohuks peetakse ka erinevaid kemikaale, millega töötajad riideid valmistades kokku puutuvad. Need kemikaalid on ohtlikud ja usutakse, et nende ainete käsitlemiseks puudub töötajatel kaitserõivastus.

Lapstööjõu osas öeldi välja ka levinud eksiarvamus, et lapsed ise otsekui tahavad nendes tehastes töötada raha teenimise eesmärgil. Lapsorjade töötingimusi peeti võibolla veel halvemaks tingimused kui täiskasvanutel, sest nad ei oska ega suuda enda eest siesta. Parimal juhul usuvad intervjuueeritavad, et lapsi koheldakse sama karmilt kui täiskasvanuid.

TalTech'i naistudengid on teadlikud, et töötingimused on nii halvad odava tootmise tõttu ning ühtlasi, et just madalad tööjõukulud on peamine põhjus, miks kiirmood odav on. Tudengid usuvad, et neid tingimusi oleks kindlasti võimalik parandada., mistõttu töötajate halb kohtlemine on andeksandmatu.

Järeldusena võib välja tuua, et TalTech'i naistudengite meelest on veel pikk tee ees, kuni kiirmood enam keskkonnale nii suurt kahju ei tee. Tajutakse, et tehnoloogia peab veel edasi arenema, et üldse oleks võimalik olukorda parandada.

Kiirmoe tootjatele saab tuua soovitusi, et täpsemalt läbi mõelda kõik oma töötlusprotsessid ning võimalikult vähe kasutada keskkonnale kahjulikke aineid. Oluline on ka see, et tehased tegeleksid reovee ümbertöötusega. Kui see tegevus võetaks tehastes käsile, siis oleks juba märgatav muutus Aasia riikide vee kvaliteedis. Keskkonnateadlikkus on pidevalt kasvav, eriti nooremate tarbijate seas, ning kuigi praegu näitavad uuringud, et see ei mõjuta suuresti tegelikku kiirmoe tarbimist, võib oletada, et ühel hetkel jõuab keskkonnaalane teadlikkus sellele tasemele, et konverteerub ka tegelikuks käitumiseks. Tööstus võiks siin olla sammu ees, mitte sammu taga teadlikkuse arengus.

KOKKUVÕTE

Uuringud kinnitavad, et enamik kiirmoe tarbijaid on impulsiivsed ostjad, kes ostavad kokku suurtes kogustes kiirmoodi. Üheks impulsiivseks käitumise põhjuseks võib olla kiirmoe ärimudel. Kiirmoe jaemüüjad pakuvad suures valikus tooteid kiirelt ning odavalt. Lisaks vahetub poeriiulitel pidevalt riidevalik. Selle tulemusena tekib kiirmoe tarbijal hirm, et ta jääb tootest ilma. Teise variandina on tarbija lummatud kõikvõimalikest poes pakutavatest odavatest valikutest, mis samuti lõpeb suure ostukorviga. Mõlema situatsiooni tulemusena tekib impulsiivne tahe osta toode ilma mõtlemata. Kuna kiirmoe ostmisega kaasneb ühtlasi väike osturisk, ei teki tarbijatel pärast suurt kahetsust. Tarbijad ostavad kiirmoodi, et tunda ostmisega kaasnevaid positiivseid emotsioone. Kiirmoe tarbijad on rahul kiirmoe ostmisega, tarbimisega aga rahul ei olda. See tähendab seda, et inimesed ostavad kiirmoodi ostmise pärast, et seda kõigest paar korda kanda.

Kiirmoe jaemüüjatel on oluline valida sobiv tarneahel, et tagada oma toodetele soodne hinnasilt. On olemas kaks äärmuslikku varianti. Üheks neist on vertikaalne integreerimine ja teiseks on täielik sisseostmine. Need poed, kes müüvad poes oma brändi nimega tooteid, valivad tihti kesktee. Nad saavad otsustada tehases kvaliteedi ja disainide üle, kuid nad ei oma neid tehaseid.

Kiirmoe odava hinna nimel kannatab keskkond. Puuvilla tootmisele ja tekstiili töötlemisele kulub suurtes kogustes magevett. Vett kasutatakse erinevateks märgprotsessideks. Pärast kemikaalide kasutamist visatakse valesti töödeldud reovesi tagasi veeringlusesse. Veeringlusesse sattudes mürgitab see erinevaid mereorganisme. Reovesi ei tule paraku ainult tehastest, vaid ka kodumasinates pestavatest sünteetilisest tekstiilidest tulevad mikroplastikud liiguvad reoveega suurtesse veekogudesse. Õhku reostavad kõige rohkem tekstiilitehaste masinad, mida köetakse fossiilkütustega. Selle tulemusena satub õhku erinevaid lendlevaid osakesi ning heitgaase. Ka keemilised protsessid, mille käigus aurustub õhku erinevaid kemikaale, reostavad õhku. Loomade seast põhjustab kiirmoe riiete tootmine lisaks veeloomadele kahju ka näiteks lammastele, keda kasvatatakse villa saamiseks. Kiirmoe rõivatööstused tekitavad kahju ka inimestele. Inimesed töötavad ohtlikes tehastes, kus ei ole kasutusel tuleohutus- ega turvalisusemeetmeid. Lisaks tekib inimestel pikaajalise töötamise järel hulgaliselt tervisemuresid – vähkkasvajad, silikoos jne. Suurkorporatsioonid enamasti kahjutasu ei maksa, kuna enamik töötajaid on lepinguta töötajad. Eraldi probleemiks on lapsorjad, kes on tihti tööl 19-20 tundi päevas.

Käesoleva töö uurimusprobleemiks on, et puudub piisav informatsioon TalTech'i naistudengite kui

noore Eesti naistarbija esindajate kiirmoe tarbimise ning ostmise kohta. Puudub ka informatsioon seoses sellega, et kui teadlikud on TalTech'i naistudengid nii kiirmoe poolt tekitatava keskkonna kahju osas. Probleemi lahendamiseks püstitati kolm uurimusküsimust:

- 1) Milline on TalTech'i naistudengite käitumine kiirmoodi ostes ning tarbides?
- 2) Millised on TalTech'i naistudengite teadlikkus keskkonna kahju osas, mida kiirmood tekitab?
- 3) Kui teadlikud on TalTech'i naistudengid kiirmoe tööjõu tingimuste osas?

Läbiviidud intervjuude põhjal võib öelda, et Taltech'i naistudengid on kiirmoe tootmise negatiivsetest mõjudest nii keskkonnale kui tootvate maade töötajatele vägagi teadlikud, pisimate detailideni, kuid samas ei mõjuta see nende soovi ise praktikas kiirmoodi vähem tarbida – kui, siis teoorias. Seda võiks nimetada isiklikuks rohepesuks: usutakse, et “keegi kunagi kuskil” lahendab probleemid, aga praegu “ei ole see võimalik” – samas nimetatakse iga problemaatilise aspekti puhul, et seda saaks parandada. Ühtlasi on tudengid väga teadlikud, et väiksem tarbimine oleks efektiivne viis kiirmoe tarbijaid eetilise tootmise suunas survestada. Ka kontrollimata taaskasutusse panustamine kuulub sarnase isikliku rohepesu hulka. Tudengite ostukäitumine kiirmoe tarbimisel on intervjuude põhjal juhitud nii soovist sihipäraselt tarbida kui impulsiivsusest: kampaaniad, allahindlused, kaupade paigutus poes, igavus kodus istudes. Ühest küljest kaevatakse, et väike eelarve ei luba tudengil keskkonnasõbralikumalt tarbida kui kiirmood, teisalt nimetatakse riietest paisuvaid riidekappe ja rõivaid, mida pärast impulsiivset ostu ei kantagi või kantakse vähe. Erilist ostukahetsust see ei tekita, sest hind on ju madal.

SUMMARY

TALTECH'S FEMALE STUDENTS FAST FASHION CONSUMERISM AND THEIR KNOWLEDGE ON HOW FAST FASHION AFFECTS THE ENVIRONMENT

Sirly Rogatkin

In Theoretical part is written that fast fashion consumers tend to be impulsive buyers. One of the reasons of impulse buy might actually be the business model of fast fashion – cheap clothes made fast. Fast Fashion consumers might buy on impulse because of fear of missing out. Also discounts and different campaigns may endorse this impulsive behaviour.

When it comes to buyers risk, in fast fashion it is small. Because of that the consumers will not feel bad when losing money. Research also points out that people buy fast fashion to feel positive emotions. It turns out that people are satisfied with buying fast fashion. But on the other hand they are not satisfied with it when consuming fast fashion.

Environment suffers a lot because of fast fashion production. They use a lot of resources: water, materials. Also they contaminate the water with dirty used sewage and chemicals. When it comes to pollution, then the factories cause a lot of greenhouse gas and pollution. Factories also cause pollution when doing different procedures with chemicals.

Factory workers have horrible working conditions. They have long working hours and the pay is low. They are not provided with professional work gear. They are in danger when working around chemicals every day. Child labour is as well a big problem in this industry.

This research problem is that there is not enough information on TalTech's female students fast fashion consumerism. Also there is no information on how much knowledge they have on the environmental damage, the fast fashion causes.

Three main questions were asked?

1) What is TalTech' female students consumer behaviour when it comes to fast fashion?

2) What is Taltech' female students knowledge on fast fashion's impact on the environment?

3) What TalTech' female students know about fast fashion factory workers working conditions?

As a result of the research, TalTech' female students have a lot of knowledge on how fast fashion affects the environment. They know about the pollution, water damage and also about workers working conditions. Still in reality it does not affect students desire to buy fast fashion. Even though

TalTech' female students know, that effective way to attack fast fashion industry is to lower the consumption. Still they themselves do not feel like doing it.

When it comes to consumer behaviour, then TalTech' students partially plan ut their purchases. At the same time they are also victims of impulsive buying. They feel that discounts, cheap prices and product placement make them buy impulsively. On one hand students were complaining that they cannot buy sustainable clothing because of the pricetag. But it turns out that their closets are full of clothes, that are not worn more than couple of times. TalTech' female students also feel, that they rarely have buyers remorse, because clothes are sold with cheap prices.

KASUTATUD ALLIKATE LOETELU

Animal Welfare In Fashion 2020 The „New Normal“. (2020). Kättesaadav: <https://media.4-paws.org/3/0/f/5/30f5ed3f4bd074fb228525ec2346d75d4594b126/FOUR-PAWS-2020-Animal-Welfare-in-Fashion-Report.pdf>, 20. veebruar 2021

Arrigo, E. (2020). *Global Sourcing in Fast Fashion Retailers: Sourcing Locations And Sustainability.* Kättesaadav: <https://www.mdpi.com/2071-1050/12/2/508>, 20. veebruar 2021.

Bick, R., Halsey, E., Ekenga, C. C., (2018) *The Global Environmental Injustice Of Fast Fashion.* Kättesaadav: <https://ehjournal.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12940-018-0433-7>, 19. veebruar 2021.

Boucher, J., Friot, D. (2017). *Primary Microplastics In The Oceans.* Kättesaadav: <https://portals.iucn.org/library/node/46622>, 19. veebruar 2021.

Camargo, L. R., Pereira, S. C. F., Santiago Scarpin, M. R. (2020). *Fast And Ultra-Fast Fashion Supply Chain Management: An Exploratory Research.* Kättesaadav: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/IJRDM-04-2019-0133/full/html>, 19. veebruar. 2021.

Cook, S. C., Yurchisin, J. (2017). *Fast Fashion Environments: Customer's Heaven or Retailer's Nightmare?* Kättesaadav: https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/IJRDM-03-2016-0027/full/html?casa_token=qDkg0yeGILQAAAAA:cnUYVotHVxvVUiR7RthQTpHMpWuUBFy4zzeDzmwdUIp0QVgoE2asU1tRm9FIByH1YvjpV6wAP-qBhQVZoTCxr2JRVG2bg0M2x3F-NYEGE5JQ-6s1xQ, 19. veebruar. 2021

Eerkes-Medrano, D., Thompson, R. C., Aldridge, D. C. (2015). *Microplastics In Freshwater Systems: A Review of the Emerging Threats, Identification of Knowledge Gaps and Prioritisation of Research Needs*. Kättesaadav:

https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0043135415000858?casa_token=LgWA76FEFXEAAAAA:9f0jmnvpIOaajPzzzco8-sf8mIgzG8HiAeTcdAeQcQjnoEf6Qz8ZzggmmEKprvvdn9Pf8glPR, 16. veebruar 2021

Gomes, W. (2013). *Reason and Responsibility: The Rana Plaza Collapse*. Kättesaadav:

<https://www.opendemocracy.net/en/opensecurity/reason-and-responsibility-rana-plaza-collapse/>, 16. veebruar 2021.

Haigused ja Seisundid: Kättesaadav: <https://www.inimene.ee/haigused-ja-seisundid/list/haigused-ja-seisundid/kopsutolmustus/>, 20. veebruar 2021.

Hobsin, J. (2013). *To Die For? The Health and Safety of Fast Fashion*. Kättesaadav:

<https://academic.oup.com/occmed/article/63/5/317/1451439?login=true>, 22. veebruar 2021.

Hucal, S. (2018). *The Hidden Human Cost of Fast Fashion*. Kättesaadav:

<https://www.dw.com/en/the-hidden-human-cost-of-fast-fashion/a-46577624>

<https://www.wri.org/blog/2019/01/numbers-economic-social-and-environmental-impacts-fast-fashion>, 20. veebruar 2021.

Kumar, D. (2015). *Case Study: The Rana Plaza Disaster*. Kättesaadav:

https://www.researchgate.net/publication/318452450_Case_Study_The_Rana_Plaza_Disaster , 16. veebruar 2021.

Laherand, M.-L.(2010). *Kvalitatiivne uurimisviis. II*, OÜ Sulesepp

Maiti, R. (2020). *Fast Fashion: Its Detrimental Effect on The Environment*. Kättesaadav: <https://earth.org/fast-fashion-detrimental-effect-on-the-environment/>, 18 veebruar. 2021

Measuring Fashion Insights From The Environmental Impact Of The Global Apparel And Footwear Industries. (2018). Kättesaadav: <https://quantis-intl.com/report/measuring-fashion-report/>, 20. veebruar 2021.

Mihm, B. (2010). *Fast Fashion In A Flat World: Global Sourcing Strategies*. Kättesaadav: https://www.researchgate.net/publication/268049990_Fast_Fashion_In_A_Flat_World_Global_Sourcing_Strategies, 19. veebruar 2021.

Niinimäki, K., Peters, G., Dahlbo, H., Perry, P., (2020). *The Environmental Price of Fast Fashion*. Kättesaadav: https://www.researchgate.net/publication/340635670_The_environmental_price_of_fast_fashion, 20. veebruar 2021.

Rønholt, N., Overgaard, M. (2020). *An Exploratory Study: The Fast Fashion Paradox*. Kättesaadav: https://www.researchgate.net/publication/341756158_An_Exploratory_Study_The_Fast_Fashion_Paradox, 14. veebruar 2021.

Singh, Z., Chadha, P. (2016). *Textile Industry and Occupational Cancer*. Kättesaadav: <https://occup-med.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12995-016-0128-3#:~:text=Various%20dyes%20and%20solvents%20used,is%20known%20for%20its%20toxicity.,> 20. veebruar 2021.

Smestad, L. (2015). *The Sweatshop, Child Labor, and Exploitation Issues in the Garment Industry*. Kättesaadav: https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.2752/175693809X469139?casa_token=GHCCh3B_g8gAAAAA:gYrb4ZyffNhVM7dfU9ti19HXU02L5dH4A_E81mIl-bwCPxStckmycnCX18r-S0ji7foudI2s8Xk, 19. veebruar 2021.

Sneddon, J., Rollin, B. (2009). *Mulesing And Animal Ethics*. Kättesaadav: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10806009-9216-z>, 18. veebruar 2021.

Tiwari, M., Babel, S. (2013). *Air Pollution In Textile Industry*. Kättesaadav: http://researchjournal.co.in/upload/assignments/8_64-66.pdf, 16. veebruar 2021

Wang, T. Y. (2010). *Consumer Behaviour Characteristics in Fast Fashion*. Kättesaadav: <https://roshankhaneh.net/wp-content/uploads/2018/10/Consumer-Behavior.pdf>, 14. veebruar 2021.

Watson, M. Z., Yan, R. (2013). *An Exploratory Study Of The Decision processes of fast versus slow fashion consumers*.

Kättesaadav: https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/JFMM-02-2011-0045/full/html?casa_token=VadPxm0mHAYAAAAA%3ADpv-i9mIaVaNgi3IjAAqP8IHmqTGAW3daHgHc_-MmgKAqvhcO9REApT2XcLx4mIvbIWfOFMOXy4i4vJcRZgYjufbQFuyMb-1nABYeeZXVOXisJ0afQ, 12. veebruar 2021.

Workers' Conditions in the Textile and Clothing Sector: Just an Asian Affair? (2014). Kättesaadav: <https://www.europarl.europa.eu/EPRS/140841REV1-Workers-conditions-in-the-textile-and-clothing-sector-just-an-Asian-affair-FINAL.pdf>, 19. veebruar 2021.

LISAD

Lisa 1. Intervjuu kava

Briefing intervjuueeritavatele: Lindistan, aga tagan anonüümsuse, sest juttu kuulan ainult mina, mitte keegi teine, ma löön selle arvutisse ja analüüsin pärast teksti, nii et sinu häält ei kuule keegi. Tekstis annan sulle koodnime. Teiseks, siin ei ole õigeid ja valesid vastuseid – mind huvitab sinu subjektiivne arvamus!

KIIRMOE TARBIJAKÄITUMINE

K1: Kas sa tead, mis on kiirmood? Seletaksid ehk mulle oma sõnadega?

K2: Nimeta mulle palun kiirmoebrände, mis sulle pähe tulevad!

K3: Kas sa ise tarbid kiirmoodi või pigem mitte? Miks nii?

K4: Kui tihti sa ostad kiirmoe kaupu? Miks nii?

K5: Kui palju sa kulutad keskmiselt kuus kiirmoe peale? No nii umbes, mis sa arvad?

K6: Oskad sa öelda, milliste kiirmoe brändide kaupu sa ostad? Mille põhjal sa neid brände eelistad? /Miks neid?

K7: Kui suurt rolli mängib sinu jaoks kiirmoe riiete hind? Miks nii?

K8: Kui sa oled kaupluses, eeldame siis, et kiirmoe kaupluses, mille järgi sa valid endale tooteid? Miks nii?

K9: Kas on juhtunud ka, et oled impulsiivselt ostnud endale kiirmoe kauplusest tooteid või pigem mitte? Miks nii?

K10: Mis sa arvad, kas on mingid tegurid, mis panevad sind poes impulsiivset ostu sooritama? Millised need võiksid olla sinu arvates?

K11: Kas vahel on ka juhtunud, et sind valdab kiirmoe kaupade ostmise järel kahetsus või pigem mitte? Mis sa arvad, miks jah/ei? Kui jah, siis kas seda on pigem sageli või pigem harva?

K12: Mis sa arvad, kas sõbrad või sotsiaalmeedia või televisioon või ... veel midagi mõjutab sind, kui sa otsustad osta kiirmoodi – või pigem mitte? Miks sa nii arvad?

K13: On sul aimu, kui kaua sa kannad kiirmoe kauplusest ostetud riidesemeid? Mis sa arvad, miks just nii kaua?

K14: Kas sinu kiirmoerõivad peavad sinu meelest piisavalt kaua vastu või pigem mitte? Miks sa nii arvad?

K15: Kas sa viskad riideid ära ka vahel või kogud pigem kappi? Miks nii?

K16: Kui jah: mille põhjal sa neid ära viskad? Miks nii?

K17: Kas sa kingid riideid ka edasi või pigem mitte? Miks?

K18: Kui jah: Kas kiirmoeriideid kingid ka edasi või pigem mitte? Miks?

K19: Oled sa rahul oma kiirmoeriietega või pigem mitte? Miks?

K19.1: (Mille tõttu sa oled rahul/rahulolematu kiirmoe tarbimisega?)

K19.2: (Kui ta vastas mitte rahul: kui sa pole rahul, miks sa ikka jätkuvalt tarbid kiirmoodi?)

K20: Kas COVID-19 pandeemia on kuidagi mõjutanud sinu kiirmoe tarbimist? Kuidas?

K20.1: Kas kodus oled igavusest rohkem kiirmoodi tellima hakanud või pigem ostled kodus pidevalt olles vähem?

KIIRMOEGA SEOTUD KÜSIMUSED+ÜLEMINEKU KÜSIMUSED

K21: Mis sina arvad, millest tulenevad kiirmoe odavad hinnad?

K22: Sa nimetasid enne kiirmoebrände. Millised kiirmoe brandid tunduvad sinu jaoks kõige usaldusväärsemad? Miks need?

K23: Mis sa arvad kiirmoe toodete kvaliteedist? Ahaa, miks nii?

K23.1: Mille põhjal sa hindad toodete kvaliteeti, kas tekstiili, disaini või mõnel muul aspektil põhinevalt?

K24: Kas sa oled kunagi kuulnud kiirmoe mõjust keskkonnale või pigem mitte?

K25: Kas sa oled kaalunud seda aspekti kiirmoe rõivaid ostes või pigem mitte? Miks?

K26: Kui sul oleks rahaliselt võimalik, kas jätkaksid kiirmoe kasutamist või pigem mitte? Miks?

TEADLIKKUS KIIRMOE MÕJUST KESKKONNALE

K27: Oled sa mõelnud: kus kohas maailmas paiknevad kiirmoe tehased? Miks just seal?

K28: Oled sa kuulnud kiirmoe tehaste mõjust keskkonnale? [kui ta enne rääkis sellest, siis võta see lõng uuesti üles!] Kui jah: Mida sa kuulnud oled? Mis tundeid see sinus tekitab? Kui ei: mis sa arvad, kas see mõju on negatiivne või positiivne, suur või väike? Miks? Kui sa nüüd nii mõtled... mis tundeid see sinus tekitab?

K29: Aga konkreetselt. Oled sa kuulnud nende tehaste tekitatavast õhureostusest? Mis sa arvad, mis tegevuste tagajärjel võib õhureostus tekkida? [kui ei tea, seleta] Mis tundeid see sinus tekitab? Mis sa arvad, kas seda annaks vältida või pigem mitte? Miks seda ei tehta?

K30: Kiirmoe tekstiilide töötlusel kulub palju vett, mis peale töötlemist muutub reoveeks. Mis sina arvad, mida kiirmoe tööstused selle reoveega teevad peale erinevaid protsesse? Miks? [kui ei tea, seleta] Mis tundeid see sinus tekitab? Mis sa arvad, kas seda annaks vältida või pigem mitte? Miks seda ei tehta?

K31: Oled sa mõelnud: milliste protsessidega saastavad kiirmoe tehased veekogusid ja põhjustavad kahjustusi mereorganismidele? [kui ei tea, seleta] Mis tundeid see sinus tekitab? Mis sa arvad, kas seda annaks vältida või pigem mitte? Miks seda ei tehta?

K32: Tuleb sul mõttesse loomi, kes sinu meelest otse või kaudselt saavad kahjustada kiirmoe riiete valmistamise tõttu? Millised loomad? (nimetatud loomade kohta) Mis viisidel nad kahjustada võivad saada? [kui ei tea, seleta] Mis tundeid see sinus tekitab? Mis sa arvad, kas seda annaks vältida või pigem mitte? Miks seda ei tehta?

K33: Oled sa mõelnud, millised on tekstiili- ja rõivatehastes töötavate inimeste töötingimused? Millised? Miks need sellised on? [kui ei tea, seleta] Mis tundeid see sinus tekitab? Mis sa arvad, kas seda annaks vältida või pigem mitte? Miks seda ei tehta?

K33.1: Milliste ohtudega nad igapäevaselt kokku puutuvad?

K33.2: Millised tingimused on tehastes töötavatel lapsorjadel?

K34: Kui seda kokku võtta: kas see kõik puutub sinu meelest meisse või mitte? Miks ei/jah?

K35: Mis sa arvad, kas meie saame mõjutada kiirmoe keskkonnamõju või pigem mitte? Miks?

K36: Kas sinu arvates peaks midagi tegema, et kiirmood keskkonda ei reostaks või ei peaks? Kui ei/jah, miks? Kui jah, mida?

Lisa 2. Transkriptsioon

Kaust transkriptsioonidega:

<https://docs.google.com/document/d/11w4FViQ4nOHFaKLp6nvAfYZzTTjN1-XhenVBKyVaCK4/edit?usp=sharing>

Lisa 3. Lihtlitsents

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks¹

Mina, Sirly Rogatkin

1. Annan Tallinna Tehnikaülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

TalTech'i naistudengite kiirmoe tarbimine ja nende teadlikkus kiirmoe negatiivsest mõjust keskkonnale.

---

mille juhendaja on Kristel Kaljund

(juhendaja nimi)

1.1 reprodutseerimiseks lõputöö säilitamise ja elektroonse avaldamise eesmärgil, sh Tallinna Tehnikaülikooli raamatukogu digikogusse lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2 üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tallinna Tehnikaülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas Tallinna Tehnikaülikooli raamatukogu digikogu kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. Olen teadlik, et käesoleva lihtlitsentsi punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest ning muudest õigusaktidest tulenevaid õigusi.

12.05.2021 (kuupäev)

---

¹ Lihtlitsents ei kehti juurdepääsupiirangu kehtivuse ajal vastavalt üliõpilase taotlusele lõputööle juurdepääsupiirangu kehtestamiseks, mis on allkirjastatud teaduskonna dekaani poolt, välja arvatud ülikooli õigus lõputööd reprodutseerida üksnes säilitamise eesmärgil. Kui lõputöö on loonud kaks või enam isikut oma ühise loomingulise tegevusega ning lõputöö kaas- või ühisautor(id) ei ole andnud lõputööd kaitsvale üliõpilasele kindlaksmääratud tähtajaks nõusolekut lõputöö reprodutseerimiseks ja avalikustamiseks vastavalt lihtlitsentsi punktidele 1.1. ja 1.2, siis lihtlitsents nimetatud tähtaja jooksul ei kehti.